

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lukáš Vacík

**Politická ekonomie v evropské bezpečnosti:
vliv industrialistů na formování ESDP**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Bc. Lukáš Vacík**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Střítecký, M.Phil**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

VACÍK, Lukáš. Politická ekonomie v evropské bezpečnosti: vliv industrialistů na formování ESDP. Praha, 2012. 75 s., diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDR. Vít Střítecký, M.Phil.

Abstrakt

Diplomová práce si klade za cíl identifikovat vliv evropského obranného industriálního sektoru na proces vytváření evropské obrany, respektive na oblast iniciativ v obranné a bezpečnostní rovině (EBOP/SBOP). O problematice možného vlivu industriálního sektoru na proces vytváření politických rozhodnutí v evropském integračním procesu na poli obrany a bezpečnosti se příliš nemluví, což je možné označit za vcelku překvapivou skutečnost, a jako jeden ze zásadních aspektů pro výběru toho tématu. Text ve své první části analyzuje industriální sektor jako pojem samotný, všímá procesů tvorby vnitřního trhu v rámci Kulatého stolu evropských industrialistů, neopomíjí vojensko-průmyslový komplex a přináší vlastní definici „evropských obranných industrialistů“. Teoretická reflexe zahraniční a bezpečnostní spolupráce evropské integrace v podobě klasických teoretických přístupů se ukáže jako nedostatečná a diplomová práce pomocí přístupů liberální ekonomie mapuje velmi specifické prostředí evropského industriálního sektoru, který vlivem liberalizačních tendencí vyústí do založení Evropské obranné agentury a postupného budování společného trhu s obranným materiálem. Jako možnou alternativu na poukázání vlivu průmyslového sektoru na evropskou obranu a bezpečnostní spolupráci nabízím proces regionalizace evropské obrany a bezpečnosti, který text ilustruje na příkladech Francouzsko-britské iniciativy, Výmarského trojúhelníku a Nordické obranné spolupráce.

Klíčová slova

Evropská obrana, Evropská obranná agentura, ESDP, industrialisté, liberalizace, průmyslový sektor.

Abstract

The thesis aims to determine the scope and extent of the European defence industrial sector influence on the process of European defence formation, or more precisely in the field of defence and security cooperation (ESDP/CSDP). The question of the European defence sector's role in shaping the defence and security cooperation in Europe has not been properly explored, thereby it provides an ideal topic of choice for my thesis, The thesis is divided into three main parts: the introduction, the analysis consisting of five sections and finally the conclusion. The thesis analyzes an industrial sector itself, while exploring the process of creation of internal market within the framework of the Roundtable of European Industrialist initiative. It then moves on to discuss the European military industrial complex and it argues for the need to introduce a new term "European Defence Industrialists" in order to improve our understanding of defence cooperation in the EU. As for the thesis theoretical approach, a classical IR theoretical approach in general and classical theoretical take on European integration have proved insufficient. Therefore, the thesis explores the specific environment of European industrial sector with the aid of the liberal economics approaches. In so doing, it establishes that liberal forces led to the creation of the common European Defence Equipment Market. The thesis provides a thorough analysis of the process of the European defence and security regionalization against the backdrop of the influence the industrial sector to European defence and security integration process.

Keywords

European defence, European Defence Agency, ESDP, industrialists, industrial sector, liberalization.

Rozsah práce: 126 758 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. července 2012

Lukáš Vacík

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především svému vedoucímu diplomové práce Dr. Vítu Stříteckému za věnovaný čas a úsilí při četných konzultacích tématu. Dále bych chtěl poděkovat panu Ing. Josefu Fučíkovi za cenné poznatky a postřehy z oblasti obranného průmyslu, dále panu Dr. Vilému Kolínovi z Evropské obranné agentury za praktické rady k práci, také panu Ing. Dušanu Švarcovi z Asociace obranného a bezpečnostního průmyslu ČR a Dr. Nikolovi Hynkovi za mnohé konzultace.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	2
ÚVOD	3
1. EVROPSKÝ PRŮMYSL NA OBRANNÉM POLI.....	8
1.1. KULATÝ STŮL EVROPSKÝCH INDUSTRIALISTŮ	8
1.2. VOJENSKO-PRŮMYSLOVÝ KOMPLEX	9
1.3. VÝVOJ V ATLANTICKÉM PROSTORU.....	10
1.4. VÝVOJ V EVROPĚ	11
1.5. SAMOTNÁ DEFINICE „OBRANNÝCH INDUSTRIALISTŮ“	14
2. TEORETICKÁ REFLEXE EVROPSKÉ ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ SPOLUPRÁCI.....	16
2.1. (NEO)REALISTICKÝ POHLED NA EVROPSKOU INTEGRACI A SPOLEČNOU ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKU	17
2.2. (NEO)LIBERÁLNÍ POHLED NA EVROPSKOU INTEGRACI A SPOLEČNOU ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKU	22
3. EVROPSKÉ INTEGRAČNÍ PROCESY NA POLI ZAHRANIČNÍ, BEZPEČNOSTNÍ I OBRANNÉ POLITIKY A ROLE EVROPSKÉHO OBRANNÉHO PRŮMYSLU.	27
3.1. POSTAVENÍ OBRANNÉHO PRŮMYSLU V EVROPĚ	27
3.2. PŘEMĚNA AMERICKÉHO ZBROJNÍHO PROSTŘEDÍ	30
3.3. SMĚREM KE KONSOLIDOVANÉMU OBRANNÉHO PRŮMYSLU V EVROPĚ	33
4. EVROPSKÁ OBRANNÁ AGENTURA.....	42
4.1. SMĚREM KE SPOLEČNÉMU EVROPSKÉMU TRHU S OBRANNÝM MATERIÁLEM	44
5. REGIONALIZACE EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI.....	48
5.1. FRANCOUZSKO-BRITSKÁ INICIATIVA	49
5.2. VÝMARSKÁ INICIATIVA.....	51
5.3. NORDEFECO	53
ZÁVĚR	55
POUŽITÁ LITERATURA.....	59
SEZNAM PŘÍLOH.....	67
PŘÍLOHA Č.1. - SCHVÁLENÍ PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	68

Seznam použitých zkratk

ASD	Asociace leteckého a obranného průmyslu v Evropě
CDP	Plán rozvoje schopností
EACS	Strategie evropské spolupráce ve vyzbrojování
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika
EDA	Evropská obranná agentura
EDEM	Evropský trh s obranným materiálem
EDRT	Strategie Evropského obranného výzkumu a technologií
EDTIB	Strategie evropské obranné technologické a průmyslové základny
EHS	Evropské hospodářské společenství
ES	Evropská společenství
ESDI	Evropská bezpečnostní a obranná iniciativa
EU	Evropská unie
EU15	15 členských zemí EU v období 1995 - 2004
EUPM	Policejní mise Evropské unie
EUROGROUP	Euroskupina
HDP	Hrubý domácí produkt
HELBROC	Balkánská bojová skupina EU
ISAF	Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly v Afghánistánu
LeaderSHIP	lobbyistická skupina obranného průmyslu v Evropské komisi
LoI	předběžná smlouva
MALE UAV	malá bezpilotní letadla
NATO	Organizace smlouvy severoatlantické aliance
NGO's	mezinárodní nevládní organizace
NORDEFECO	Severská obranná spolupráce
OCCAR	Organizace pro spolupráce v oblasti vyzbrojování
R&D	výzkum a vývoj
SBOP	Společná bezpečnostní a obranná politika
STAR 21	lobbyistická skupina obranného průmyslu v Evropské komisi
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
WEAG	Západoevropská zbrojní skupina
WEAO	Západoevropská zbrojní organizace
WEU	Západoevropská unie

Úvod

Tato diplomová práce se snaží identifikovat vliv evropského obranného industriálního sektoru na proces vytváření evropské obrany, respektive na oblast iniciativ v obranné a bezpečnostní rovině (EBOP/SBOP). O problematice možného vlivu obranného industriálního sektoru na proces vytváření politických rozhodnutí v evropském integračním procesu na poli obrany a bezpečnosti se příliš nemluví, což je možné označit za vcelku překvapivou skutečnost, jelikož například ve Spojených státech amerických je tematika obranného industriálního sektoru a jeho potenciálního propojení s exekutivním aparátem poměrně běžnou záležitostí.

Motivací pro výběr právě tohoto tématu diplomové práce byla skutečnost, že po důkladném zanalyzování dostupné literatury a zdrojů jsem dospěl ke zjištění, že propojení evropské průmyslové základny v obranném sektoru s rozhodovacími mechanismy evropské integrace není v akademické literatuře takřka vůbec reflektováno. V tomto ohledu práce nabízí jistou míru originality a představuje potenciální vklad do akademické diskuze. Téma obranného industriálního sektoru bývá často v návaznosti na evropskou institucionální rovinu (Evropská komise i Evropský parlament, ale i národní parlamenty členské zemí EU) spojováno s oblastí lobby, na kterou je doposud pohlíženo jako na „šedou zónu“ v rozhodovacím procesu. Analýze evropské industriální lobby se však záměrně vyhýbám a nehodlám ji v textu obsáhnout, jelikož by stála za zpracování samostatné práce.

Diplomová práce si klade za cíl nejprve identifikovat a následně se detailně zaměřit na vliv industriálního sektoru na evropský integrační proces v obranné a bezpečnostní rovině, konkrétně na oblast EBOP/SBOP. Ve své diplomové práci budu hledat odpověď na následnou výzkumnou otázku:

Jaký konkrétní vliv má industriální sektor na vytváření politik v oblasti rovin společných obranných a bezpečnostních politik evropské integrace a z tohoto procesu následně vycházejícího společného evropského trhu s obranným materiálem? V odkazu na cíl práce a výzkumnou otázku formuluji následující hypotézy:

Na formování evropského integračního procesu v oblasti obrany a bezpečnosti měly určitý vliv struktury evropských industrialistů, působící zejména v nadnárodních zbrojních konsorciích.

Tyto zájmy evropského obranného průmyslu do určité míry umožnila rychle se rozvíjející dynamika evropského integračního procesu v oblasti obrany a bezpečnosti v období let 1992 až 2004“

Vliv obranného industriálního sektoru na evropské obranné a bezpečnostní struktury výrazně podpořily liberalizační tendence při procesu utváření společného trhu s obranným materiálem“.

Liberalizační tendence postupně přešly do procesu regionalizace evropské bezpečnostní spolupráce.

Diplomová práce představuje instrumentální případovou studii, která kombinuje kvalitativní i kvantitativní metodologické přístupy a je ze své podstaty založena na poměrně hojném množství empirických dat.

Jak už jsem výše zmínil, dosavadní výzkumu jak v českém, tak i evropském kontextu se problematice propojení industriálního sektoru a evropských rozhodovacích mechanismů téměř nevěnuje. Většina českých i zahraničních autorů nahlíží na problematiku odděleně. Světlou výjimku v českém akademickém prostředí představují částečně autoři Josef Fučík, Vít Střítecký nebo Vilém Kolín, avšak v žádném z jejich textů se neobjevuje přímý odkaz na zmiňovaný industriální vliv. Na evropském poli je velmi výrazným autorem v oblasti industriálního průmyslu a evropské bezpečnosti britský akademik Keith Hartly nebo německý výzkumník na pařížském Institutu strategických studií EU, Burkard Schmitt. Nicméně většina autorů, tuzemských i zahraničních, se věnuje výzkumu dílčích částí evropské integrace, industriálního obranného sektoru, vytváření evropské obranné základny, založení Evropské obranné agentury a následně společného trhu s evropským obranným materiálem, či regionalizačním tendencím na poli evropské obrany a bezpečnosti.

Tato diplomová práce je rozdělena do třech hlavních částí: úvodu, vlastní statě složené ze pěti kapitol a závěru. Pro ucelenější pohled na téma své diplomové práce se

pokusím nastínit strukturu jednotlivých kapitol s cílem osvětlit argumentační návaznost jednotlivých kapitol.

V první kapitole se zaměřím na zanalyzování situace v oblasti evropského industriálního sektoru jako pojmu samotného, což bude mít zcela zásadní kontextuální význam pro celou diplomovou práci. Pojem „industrialisté“ v evropské integraci není zcela exaktně definován a nabízí několik interpretačních možností. Jedno vysvětlení je inspirováno Kulatým stolem evropských industrialistů, tedy uskupení průmyslového sektoru participujícího zejména na procesu tvorby vnitřního trhu ES v 80. letech, avšak tato iniciativa má velmi široký rozptyl a obranného průmyslu se dotýká pouze částečně. Proto se tedy v další části první kapitoly zaměřím na pojem „vojensko-průmyslového komplexu“, který by mohl na první pohled zachytit vztah mezi průmyslovým sektorem a evropským integračním procesem na obranném poli. Nejdříve se zaměřím na potenciál Spojených států amerických, které jsou v rámci tohoto pojetí tradičními aktéry již od meziválečného období. Avšak pro moji práci bude přínosnější pojetí vojensko-průmyslového sektoru v evropském prostředí, proto se dále pokusím nastínit především tuto dynamiku. Ačkoliv i vojensko-průmyslový komplex ukazuje na jednu z možností, jak interpretovat pojem industrialisté, nejeví se, stejně jako Kulatý stůl evropských industrialistů, jako vhodná definice, proto si na základě několika kritérií (ekonomické zájmy, průmyslová základna, časové období 80. a 90. let, vazba na rozhodovací mechanismy EU integrace) vydefinuji vlastní pojem „evropských obranných industrialistů“, jenž budu nadále v textu využívat.

V navazující druhé kapitole se zaměřím na teoretickou reflexi evropské zahraniční a bezpečnostní spolupráce. Nejprve poukáži na důležité strukturální změny v mezinárodním politickém systému implicitně se dotýkajících teoretických pohledů na evropskou integraci. Důkladněji se zaměřím na přístupy v rámci tzv. neo-neo syntézy, které by potenciálně mohly nabídnout reflexi role zbrojní spolupráci při vytváření a prohlubování společných obranných a bezpečnostních politik. Neorealistickým teoretickým pohledem se v práci hodlám zaměřit na tradičně-klasické přístupy, jako je bipolární systémové uspořádání, balancování síly a bezpečnosti, skepse vůči kooperaci, těsnější integraci či role institucí, struktura systému včetně pojetí tohoto teoretického proudu vůči evropské integraci v obranné a bezpečnostním sektoru. Jako alternativu (neo)realistickému teoretickému vysvětlení nabídnu možnost liberálního pohledu, jenž

představuje velmi široký rámec pro evropskou integraci a já poukážu na jednotlivé do jisté míry se lišící liberální přístupy, konkrétně federalistický i neofederalistický proud, transakcionalistické pojetí K.Deutsche, funkcionalistický i nefuncionalistický přístup včetně mechanismu přelévání (spill-over) a dále institucionalismu. Větší pozornost budu věnovat neoliberálnímu pohledu reprezentovaného J.Nyem a R.Keohanem a jejich konceptům vzájemné závislosti a transnacionálních vztahů. Jak kapitola ukáže ani jeden z tradičních teoretických proudů v oblasti evropské integrace nenabízí zcela příhodné vysvětlení procesu vlivu industriálního sektoru na evropskou integraci v oblasti zahraniční, obranné a bezpečnostní politiky. Proto se následně zaměřím v další kapitole na zmapování velmi specifického prostředí evropského obranného průmyslu.

Třetí, nejobsáhlejší kapitola, detailně zmapuje prostředí evropského industriálního sektoru vedoucího k zásadním ekonomickým posunům ústícím do liberalizačního procesu a následného založení Evropské obranné agentury a směřování k společnému evropskému trhu s obranným materiálem paralelně probíhající s evropským integračním procesem na obranné i bezpečnostní rovině. První část kapitoly se bude zaměřovat na postavení evropského průmyslu v Evropě, jeho vývoje od roku 1989 a poté přiblíží klíčové změny, které nastaly v tomto výrobním sektoru v 90. letech. Další část kapitoly nastíní identické změny ve zbrojním prostředí Spojených států a celý proces dostatečně podloží množstvím empirických dat. Navazující část kapitoly ukáže směr ke zbrojní konsolidaci v Evropě na příkladu jednotlivých zbrojňo-průmyslových iniciativ propojených s evropským integračním procesem a také na příkladu restrukturalizace evropské průmyslové základny v jednotlivých členských zemích EU.

Právě čtvrtá kapitola zmíní konkrétní možnosti, které přinesla konsolidace a restrukturalizace evropského průmyslové sektoru ukázaná v předchozí části. Kapitola bude reflektovat signály vycházející z evropského zbrojního prostředí, které nastaly po rozproudění význačné integrační dynamiky po vzniku EBOP, a které měly přímý dopad na industriální sektor. Nejprve se bude zabývat založením evropské obranné agentury a následně iniciativami vedoucími směrem k společnému evropskému trhu s obranným materiálem. Také však bude nutno poukázat na některé překážky a omezení v oblasti budování EDEM, což konkrétně představuje článek 296, resp. čl. 346 Smlouvy o EU

dávající vládám národních států možnost vyjmutí zbrojních kontraktů ze všeobecných ustanovení o veřejných zakázkách.

Závěrečná, pátá kapitola, se věnuje regionalizaci evropské bezpečnosti. Jak naznačily předchozí části práce, liberalizační proces nebyl schopen efektivně fungovat na celoevropské úrovni. Proces liberalizace v evropské bezpečnosti však může být efektivní odpovědí evropských obranných industrialistů na obranou a bezpečnostní integraci v kontextu regionalizačních tendencí představujících v současnosti trend nejen v oblasti obrany a bezpečnosti. Kapitola bude rozdělena na tři části a každá z nich pokryje jednu z regionálních obranných iniciativ. Francozsko-britská dohoda z roku 2010 bude mít silně pragmatický kooperační potenciál v širokém spektru oblastí. Výmarská skupina bude vyvíjet vzájemnou součinnost Německa, Francie a Polska na základě působení v EU Battle Group a konkrétní zbrojních projektech, např. obrněná vozidla. A konečně Nordická obranná spolupráce bude spojovat pět severských zemí zejména v oblasti zahraničních operací a misích mimo Evropské území.

1. Evropský průmysl na obranném poli

Pro vlastní účel této práce je nejprve nutné definovat samotný pojem „industrialisté“, který v kontextu evropské bezpečnosti nebyl doposud v žádné dostupné literatuře definován, a tak jsem nucen ve své práci si pro tento specifický případ vytvořit vlastní definici. Nejdříve se však zaměřím na snahy využití tohoto pojmu v minulosti, v již proběhlých iniciativách. Konkrétní vztah či do jisté míry alespoň podobnost s tématem „industrialistů“ má několik evropských iniciativ, které se postupně v EU/ES vyvíjely tak, jak se postupně formoval Evropský integrační proces.

1.1. Kulatý stůl evropských industrialistů

Samotný pojem „industrialisté“ v kontextu evropské ekonomické integrace není neznámý. Svůj veliký rozmach zažívá v 80. letech a týká se především budování jednotného vnitřního trhu, což bylo v tomto období klíčové evropské téma nejen v ekonomické rovině Společenství. V roce 1983 se skupina 17-ti zástupců nejdůležitějších a nejvlivnějších průmyslových společností z Evropy sešla v Paříži k vytvoření společné organizace, která by byla schopna reprezentovat nejvlivnější skupinu evropského průmyslového sektoru při jednání s institucemi ES/EU či vládami jiných států¹. Tato skupina se pojmenovala „European Round Table of Industrialists (Kulatý stůl evropských industrialistů)“. Vznik této významné hospodářské skupiny měl silný ekonomický potenciál a primárně se zaměřoval na dobudování vnitřního trhu v druhé polovině 80. let, což byla jedna z priorit Dellorsovy Komise. Jedním z hlavních impulsů pro její vznik byla mimo jiné potřeba průmyslového sektoru reagovat na strukturální problémy evropské ekonomiky 80. let, zejména na nedostatečnou konkurenceschopnost vůči jiným trhům (USA, Japonsko), její malou dynamiku, neefektivnost, zásahy národních vlád či nedostatku moderních technologií. Skupina si ustanovila struktury, mechanismy fungování a setkávání a zvolila si vedení².

¹ European Round Table of Industrialists, Dostupné z <http://www.ert.eu/about#Origins> Otevřeno 23.2.2012.

² Viz. více: European Round Table of Industrialists, ERT Highlights Dostupné z <http://ertdrupal.lin3.nucleus.be/system/files/uploads/2010%20October%20-%20ERT%20Highlights.pdf> Otevřeno 23.2.2012.

Kulatý stůl evropských industrialistů by na první pohled dobře splňoval podmínky pro to, aby tato skupina nejvlivnějších evropských průmyslníků představovala právě požadovanou skupinu pocházející z evropského industriálního sektoru. Dá se jednoduše říci, že představuje zájmy evropského vrcholného průmyslu, velmi jasně a cíleně je strukturuje a má přímou vazbu na evropské instituce³. Avšak celá situace naráží na několik zásadních problémů: V žádném oficiálním dokumentu ani vyjádření této vlivné skupiny není možné identifikovat přímé vztahy či vazby firem nebo průmyslových podniků na formování bezpečnostně-politických rozhodnutí na půdě evropských institucí, zejména Delorovy Komise. A snad to nejdůležitější tvrzení, samotnými členy iniciativy Kulatého stolu evropských industrialistů není žádná firma či průmyslová společnost (koncern) zabývající se majoritně zbrojní výrobou či obchodováním se zbrojním materiálem. Lze zde nalézt celou řadu společností, kde část jejich výroby či obchodu představuje vojenský materiál či technologie, ale není to jejich dominantní produkt⁴.

1.2. Vojensko-průmyslový komplex

Jako další potencionálně možný způsob pro definici skupiny industrialistů, je potřeba se zaměřit na termín „vojensko-průmyslový komplex“. Na první pohled by se mohlo zdát, že je to právě propojení vojensko-průmyslové roviny, tedy roviny politicko-bezpečnostní a soukromé-zájmové skupiny, jež by se dalo využít pro účel této práce. Avšak po bližším zkoumání je patrné, že to nebude tak jednoznačné. Ačkoliv propojení vojenské a průmyslového sektoru není novým fenoménem (je zde přítomno po několik desetiletí) a působí v rozdílné oblasti. Zcela jinak se vyvíjel a projevoval ve Spojených státech, kde de facto vznikl a odlišně se formoval v evropském prostředí, které má na rozdíl od amerického vlastní specifickou podobu.

³ Zejména na Evropskou komisi vedenou J. Delorse

⁴ Mezi nejdůležitější členy patří Volvo, Siemens, Fiat, SAP atd., kde významnou část produkce tvoří vojenské zakázky, ne však majoritní .viz. více: ERT members, Dostupné z <http://www.ert.eu/members> Otevřeno 23.2.2012.

1.3. Vývoj v Atlantickém prostoru

První zmínku o něm lze vysledovat v polovině 30.let u historika Charlese Bearda, který tento pojem zmiňuje ve své komplexní analýze zahraniční politiky USA⁵. O rok později, tedy v roce 1935, se o spojení politických a průmyslových aktivit veřejně zmiňuje bývalý generálmajor amerického námořnictva Smedley Butler, a to velmi pejorativně, když otevřeně komentoval vojenské záležitosti jako čistý obchodní úmysl amerických zbrojních firem tehdejší doby⁶. Na sklonku vrcholu studené války, v polovině 50. let se tématem vojensko-průmyslové komplexu zabývá jako další sociolog C. Wright Mills ve svém klíčovém díle „The Power of Elit“, kde zcela otevřeně poukazuje na propojenost státu, vojenského sektoru a průmyslových zájmů⁷.

Na roli vojensko-průmyslového komplexu v americké společnosti poukázal také Dwight Eisenhower ve svém projevu při odchodu z prezidentského úřadu. Prezident Eisenhower zmínil přímou spojitost mezi vojensko-průmyslovým sektorem a americkou vládou. Uvědomoval si sílu a důležitost tohoto nového spojení, avšak také varoval před negativními důsledky, které mohly být spatřovány jako ohrožení amerických hodnot demokracie a svobody, prosperity a zejména bezpečnosti samotných Spojených států⁸.

Současný vojensko-průmyslový komplex ve Spojených státech bývá spojován především s administrativou republikánských prezidentů (prezidentských kandidátů) a zejména se současnými globálními konflikty, kde Spojené státy představují dominantního hráče – Irák a Afghánistán. Snad nejčastěji v kontextu vojensko-průmyslového komplexu byla skloňována jména členů administrativy Georgie W. Bushe, ať už to byl sám prezident, či vice-prezident Dick Cheney⁹ a především ministr obrany, neo-konzervativce Donald Rumsfeld. Současný americký vojensko-průmyslový komplex je velmi podrobně sledován i kontrolován veřejností i médii¹⁰.

⁵ BEARD, Charles. *The Idea of National Interests. Analytical Study in American Foreign Policy*. New York: Macmillan Copany 1934.

⁶ BUTLER, Smedley D. *The War Is a Racket*. Los Angeles: Feral House 1935.

⁷ MILLS, C. Wright. *The Power of Elite*. New York: Oxford University Press 1956.

⁸ EISENHOWER, Dwight D. *The Military-Industrial Complex Speech*. The Public Papers of the Presidents. 17 January 1961. Dostupné z <http://www.h-net.org/~hst306/documents/indust.html> Otevřeno 25.2.2012.

⁹ Bývalý ředitel průmyslového gigantu Halliburton obchodujícího s nerostnými surovinami včetně ropy a zemního plynu – viz. více: Dostupné z <http://www.halliburton.com/> Otevřeno 25.2.2012.

¹⁰ Např. nové technologie a přístup kontraktorů k nim v současných konfliktech- Dostupné z http://money.cnn.com/magazines/business2/business2_archive/2003/03/01/338099/index.htm Otevřeno 25.2.2012.

Vlastní definice vojensko-průmyslové komplexu je následující: „Vojensko-průmyslový komplex je výraz pro označení vzájemných vztahů mezi stranami schopnými vést válečný konflikt (armáda, prezidentská administrativa či Kongres) a společnostmi vyrábějící zbraně či zbrojní materiál – tedy je to velmi přátelský vztah mezi průmyslovými kontraktory a výkonnou mocí země, na které obě strany efektivně a úspěšně participují k vlastní spokojenosti“¹¹. I když by se mohlo zdát, že by pro případ této práce byl vojensko-průmyslový komplex i podle své definice, téměř ideálním příkladem „industrialistů“ splňujícím provázanost vojenského sektoru s rozhodovacím procesem konkrétních vlád, tak ve skutečnosti tomu tak není. A to z několika důvodů: Už z této definice je jasné, že je tento pojem obecně vnímán velmi negativně a ani žádná vláda či průmyslová společnost se s ním nechce ztotožňovat. Dále je nutno tomuto přístupu v kontextu práce vytknout, že se týká téměř výhradně vojensko-průmyslového prostředí Spojených států, a tak opomíjí evropskou dimenzi celého problému. Vojensko-průmyslový komplex není žádnou centralizovanou skupinou ani sdružením průmyslových podniků, ale spíše obecným označením pro celou průmyslovou základnu napříč mnoha obory, které často na první pohled nemusí ani být dávány do souvislosti s vojensko-bezpečnostními komoditami. A snad nejdůležitějším i nejpřesvědčivějším argumentem by mělo být tvrzení, že nelze přímo dokázat konkrétní vliv průmyslového sektoru na politický rozhodovací proces. Samozřejmě je možné se o to pokusit na základě analýzy dostupných dat týkajících se průmyslové výroby v USA v konkrétní časové linii, ale to by nemělo pro tuto práci nikterak zásadní přínos.

1.4. Vývoj v Evropě

Zatímco v americkém prostředí je vojensko-industriální komplex tématem velmi tradičním (již od 30.let), v Evropě je situace poněkud odlišná. Následující odstavec přináší bližší zdůvodnění a nastiňuje několik významných argumentů k objasnění tohoto vztahu. I když byla Evropa po 2. světové válce rozdělena konfliktem Východ-Západ, je nutno brát v úvahu pro další evropsko-integrační proces pouze její západní část, jelikož pouze ta se rozvíjela na základě demokraticky-tržních mechanismů. V poválečném období byla téměř celá západní Evropa zničena a průmyslová výroba se sice zaměřovala

¹¹ Military-Industrial Complex. Viz. více – Dostupné z <http://www.militaryindustrialcomplex.com/what-is-the-military-industrial-complex.asp> Otevřeno 5.2.2012.

na určité průmyslové segmenty pro civilní použití, jelikož bylo potřeba nastartovat válkou zdevastovanou průmyslovou výrobu napříč téměř všemi odvětvími¹². Pokud však tyto aktivity chceme v Evropě té doby hledat, je potřeba je omezit zejména na národní úroveň několika velkých evropských zemí, jako byla zejména Velká Británie, Francie či země Beneluxu¹³. Stále je nutno mít na paměti otázku tehdejšího Německa¹⁴, jehož vojensko-politická situace byla až do 50. let nejasná a nakonec i přes odpor některých evropských zemí bylo integrováno do NATO a znovuvybrojeno¹⁵.

I když bychom chtěly poukázat na proces vytváření vojensko-průmyslového komplexu, který by sehrával důležitou roli při formování důležitých rozhodnutí během evropské integrace, zejména v 70. a 80. letech, je potřeba brát v potaz důležitý argument, že až do 90. let prakticky neexistovala funkční obranná a bezpečnostní politika v celoevropském měřítku (ES/EU). Právě období konce 80. let a počátku 90. let je nutno vnímat jako období, kde dochází k formování a utváření podoby vnitřního trhu Společenství, kde evropští industriální aktéři sehrávají důležitou roli, ale nejen na poli obrany a bezpečnosti, ale i v jiných oblastech a odvětvích¹⁶. Také je vhodné zmínit paralelní existenci Západoevropské unie, jejímž úkolem bylo plnit právě otázky kolektivní obrany. Tato organizace sice formálně fungovala od svého založení v roce 1948 Bruselskou smlouvou, ale ve skutečnosti měla zcela marginální roli a její úlohu přebírala právě v drtivé většině případů Severoatlantická aliance. A tak opět již výše zmiňované tvrzení, že při neexistenci funkční obranné a bezpečnostní iniciativy na celoevropské úrovni není možné poukazovat na roli vojensko-průmyslového komplexu v této integrační rovině. Jak ukazuje předchozí kapitola věnující se Kulatému stolu evropských industrialistů, SPOLEČNÁ průmyslová základna na evropském poli se začala silněji formovat a sdružovat až v 80. letech a to zejména z důvodu spíše ekonomického, kde klíčovou roli hrála na straně evropských institucí Komise a na straně privátního sektoru zejména největší průmyslové společnosti a koncerny, u kterých však vojenský potenciál nebyl dominantní složkou výroby či obchodu. A tak

¹² GILBERT, Felix, CLAY-LARGE, David. *Konec evropské éry: Dějiny evropy 1890-1990*. Praha: Mladá Fronta, 2003, 656 s. ISBN 80-204-0887-8

¹³ NORRIS, Robert. *United States Nuclear Weapons Deployments Abroad 1950-1957*. Natural Resources Defence Council. Carnegie Edowment for International Peace. Washington DC. 1999. dostupné z: <http://www.archives.gov/pidb/meetings/norris-addendum.pdf> Otevřeno 11.3.2012.

¹⁴ Pro účel této práce je zmiňována ta část státu, která je označována jako „Západní Německo“

¹⁵ SCHUMMAN, Maurice. France and Germany in the New Europe. *Foreign Affairs*. 1962, Vol. 41, No. 1, pp. 66-77.

¹⁶ GARRETT, Geoffrey. International Cooperation and Institutional choice: The European Community's internal market. *International Organization*. Spring 1992, Vol. 46. No. 2. pp. 533-560.

většina úsilí, jak institucionálního, tak průmyslové základny, je vynaložena na dobudování vnitřního trhu, což představuje proces, na který nebylo jednoduché efektivně zareagovat.

Z předchozích řádků vyplývá, že role vojensko-průmyslového komplexu v Evropě (ES/EU) neměla tak tradiční podobu jako tomu bylo v USA. Zásadní přelom nastává s příchodem strukturálních změn nejen v evropské integraci, ale na úrovni celého systému mezinárodního uspořádání. Teprve až v 90. letech je možné začít mluvit o evropském vojensko-průmyslovém komplexu, který však stále nemá identickou podobu s tím americkým. V evropských zemích se tradičně vnímá propojení vojenského sektoru (politické dimenze) s průmyslovou základnou (firmy či korporace) negativně, především je zde již dopředu obava z možného korupčního jednání. Skutečnost, že po rozpadu bipolárního konfliktu působí v Evropě vojensko-průmyslový sektor intenzivněji než do roku 1989 lze poměrně jednoduše odůvodnit mimořádným množstvím krizí a konfliktů, které nastaly vlivem strukturálních změn světového politického uspořádání. Stejně tak i počátečním integračním iniciativám v bezpečnostní a obranné rovině na půdě EU ze strany hlavních evropských hráčů. Pro vývoj evropského vojensko-průmyslové komplexu je vhodné připomenout v krátkosti několik zásadních událostí institucionálního vývoje v ES/EU. Maastrichtská smlouva (1992) položila základ Evropské unie, poté Amsterdamská smlouva (1997) ustavila základní struktury pro Společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU. Později, na summitu v Helsinkách (1999) se značně začala projevovat politická vůle pro vojenské mise a operace. O několik let později, vešla v platnost smlouva známá jako „Berlin Plus“ vymezující vzájemný vztah EU-NATO a jejich další společné působení. Rok 2003 byl jedním z významných milníků v evropské bezpečnosti a obraně, jelikož přichází vůbec první Evropská bezpečnostní strategie, jež je praktickou reakcí na bezpečnostní situaci v dané době (konflikt v Iráku, Afghánistánu, teroristické útoky vůči cílům „západní společnosti“ po celém světě). Ve stejném období se začíná rozbíhat na evropské úrovni fenomén misí a operací za hranicemi EU. První EU vojenskou operací byla s asistencí NATO EUFOR Concordia v Makedonii a paralelně s ní probíhala v Bosně a Hercegovině policejní mise EUFOR Althea. V horizontu několika dalších let následoval poměrně obsáhlý výčet EU misí a misí napříč mnoha regiony a kombinující jak vojenský, tak i civilní rozměr. Snad jedním z nejdůležitějších milníků, jenž má konkrétní úzký a přímý vztah k vojensko-průmyslovému ES/EU, bylo založení

Evropské obranné agentury (EDA) v roce 2004. Jejím hlavním úkolem a cílem je kromě zlepšování evropských kapacit či zvládnání bezpečnostních krizí podpora formování vojensko-průmyslové základny a postupné vytvoření Evropského trhu s obranným materiálem (EDEM)¹⁷.

Vojensko-průmyslový komplex v Evropě, samozřejmě že stejně tak jako v USA, má velmi dobře rozvinut a propracován mechanismus lobování a ovlivňování zásadních politických rozhodnutí, která se dějí především uvnitř rozhodovacích mechanismů evropských institucí, zejména v Evropské komisi a Evropském parlamentu a také v členských zemích Unie. Cílem této práce není pokrýt oblast lobbyingu v evropských institucích, jen pouze okrajově uvedu několik důležitých skupin participujících na rozhodovacím procesu v rámci Evropské komise. Především se jedná o skupiny LeaderSHIP 2015, STAR 21 či ASD, které zcela legálně a oficiální cestou hájí zájmy největších evropských zbrojních koncernů a konsorcií, přičemž dominuje letecký průmysl¹⁸.

Tato kapitola názorně ukazuje, že ani evropský vojensko-průmyslový komplex není přesnou definicí, která by byla dostačující pro účel této práce. I když lze velmi zjednodušeně říci, že „obrana je klasickým příkladem veřejného statku, u kterého je vnímán zásah státu jako prostředek k vytváření společensky přijatelného výsledku“¹⁹. Opět, stejně jako ve Spojených státech, nelze jednoznačně prokázat přímý vliv vojensko-průmyslového komplexu v Evropě na politické rozhodovací procesy, které stály u zrodu evropské bezpečnostní a obranné politiky.

1.5. Samotná definice „obránných industrialistů“

I když důležitá průmyslová skupina „Kulatého stolu evropských industrialistů“ se zdála být jako dostatečně použitelná skupina reprezentující „industrialisty“, nakonec se po bližším zkoumání ukázalo, že tomu tak není. Stejným případem pak byl i samotný vojensko-průmyslový komplex, který také na první pohled splňuje dané podmínky,

¹⁷ Viz. více kapitola 3 a 4.

¹⁸ SLIJPER, Frank. *The Emerging EU Military-Industrial Complex: Arms Industry lobbying in Brussels*. Amsterdam, Transnational Institut, 2005. Dostupné z: <http://www.tni.org/sites/www.tni.org/archives/reports/militarism/eumilitary.pdf> Otevřeno 30.3.2012.

avšak po bližším zkoumání je evidentní, že má velmi jednostranné zaměření pouze na vojenský potenciál a zcela pomíjí civilní podstatu problému, která je však v evropské bezpečnosti také jasně přítomna. Předchozí pokusy o nalezení vhodné definice pojmu „industrialisté“ nebyly zcela jednoznačné a dostatečně výstižné.

Aby tedy bylo možné si jasně definovat pojem „industrialisté“ v kontextu této práce, je potřeba zmínit několik kritérií, která musí definice pro tento účel splňovat. Tato kritéria vycházejí z předchozích pokusů o definici (Kulatý stůl evropských industrialistů či vojensko-průmyslový komplex), snaží se odstranit nedostatky předchozích definic a zároveň je doplňuje.

Kritéria jsou tedy následující: Měl by to být subjekt s jasně definovanými ekonomickými zájmy působící na poli obranného a bezpečnostního sektoru evropské integrace (ES/EU) za účelem vlastní výdělečné činnosti. Přímo či vzdáleně by se měl týkat průmyslové výroby, zejména zbrojního průmyslu, těžkého průmyslu či strojního průmyslu. Měl by působit v období zkoumaného problému (80.-90. léta). Jeho činnost se nemusí výhradně dotýkat problematiky obrany a bezpečnosti – např. výzkum a vývoj technologií. Měl by být majoritně tvořena (vlastněna) zeměmi ES/EU. Měl by být přímo svázán s národním zájmem konkrétního státu EU nebo EU jako celku, jelikož je zbrojní průmysl vždy úzce orientován na konkrétní rozhodovací mechanismy dané země. Je nutné, aby byly také zohledněny civilní aspekty. Měl by zahrnout oblast střetu bezpečnostní i obranné politiky a průmyslových zájmů. Zároveň však nestačí používat pouze pojem „industrialisté“, proto tedy po zvážení všech dále uvedených kritérií bude v textu používán pojem „obránní industrialisté“.

Proto tedy uvádím následující definici: „Obranní industrialisté jsou ekonomické subjekty působící v 80. a 90. letech v na poli obrany a bezpečnosti ES/EU, především na úrovni průmyslu či průmyslových komplexů, mající za cíl vlastní výdělečnou činnost a jsou provázány s rozhodovacími mechanismy některé země ES/EU či ES/EU jako celkem“. Tato vlastní definice „obránných industrialistů“ bude následovně používána v celé práci a nebude nikterak měněna a bude odrážet tuto podobu.

¹⁹ HARTLEY, Keith, SANDLER, Tood. *The Political Economy of NATO: Past, Present, and into the 21st century*. Cambridge: Cambridge University Press 1999. 292 s. ISBN 052163093, s. 124.

2. Teoretická reflexe evropské zahraniční a bezpečnostní spolupráci

Období druhé poloviny 80. let a především přelom 80. let a 90. let charakterizují zásadní změny nejen v evropské integraci, ale i v mezinárodním politickém systému. Rozpadá se tak mezinárodní systém, který téměř pět desetiletí formoval disciplínu mezinárodních vztahů a velmi výrazně promítal svoji podobu do teoretických proudů, jenž se během tohoto období ustavily. Následný vývoj v 90. letech mnohé překvapil a přinesl poměrně mnoho nových fenoménů, na něž bylo potřeba adekvátně zareagovat, což se však ne vždy zcela vydařilo²⁰.

Evropská integrace byla změnami mezinárodního politického systému ovlivněna samozřejmě také, do jisté míry podobně jako mezinárodní politický systém. Evropská společenství v období přijetí Jednotného evropského aktu byla po předchozím období poměrně výrazně integračně nastartována a celá dynamika probíhajícího procesu byla poháněna skutečností, že bylo třeba co nejrychleji dobudovat vnitřní trh a na počátku 90. let dospět k politické a hospodářské unii. Vše ještě výrazněji umocňovala osoba tehdejšího předsedy Evropské komise Jacquese Delorse²¹. Ať už to byla zmiňovaná integrační dynamika k dobudování vnitřního trhu ES nebo jen skutečnost, že po rozpadu bipolárního uspořádání světa se na mapě Evropy najednou rozrostl počet demokratických zemí usilujících co nejbližší se integrovat do ES/EU. Změna mezinárodního politického systému se „starých“ členských zemí ES dotkla poněkud méně, jelikož jejich primárním zájmem bylo v té době co nejvíce zintenzivnit a prohloubit integrační dynamiku a dospět tak k politické a měnové unii²².

Pro podrobnější a bližší uchopení této práce a zároveň pevného ukotvení v teoretické rovině se zaměřím na přehled standartních teoretických reflexí s cílem

²⁰ AYOUB, Mohammed. *The Third World Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. London : Lynne Rienner Publishers, 1995, 216 s. ISBN 1555875769. ; BUZAN, Barry, WEAVER, Ole, WILDE, de Jaap. *Security: a New Framework for Analysis*. London : Lynne Rienner Publishers, 1998, 239 s. ISBN 1555877842.; KRAUSE, Keith, WILIAMS, Michael, Charles. *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. University of Minnesota Press, 1997, 379 s. ISBN 0816628564.

²¹ MOUSSIS, Nicholas. *Access to European Union: law, economics, policies*. 12. vydání. Rixensart : European Study Services, 2003. 564 s. ISBN 2-930119-33-0.

²² FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. s. 124-127. ISBN 80-7325-015-2.

ukázat, že svým způsobem pomíjejí určitou agendu, kterou se budu snažit vnést do debaty svým pohledem.

2.1. (Neo)realistický pohled na evropskou integraci a Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku

Jedním ze základních stavebních kamenů neorealistického teoretického přístupu v mezinárodních vztazích je skutečnost, že mezinárodní systém je anarchický, jelikož chybí centrální světová vláda, tudíž primárním zájmem každého státu je přežití. Jako hlavního aktéra v systému uznávají (neo)realisté pouze státy, které si navzájem brání vlastní zájmy i suverenitu a soutěží mezi sebou, protože vzájemná kooperace vedoucí ke stabilitě i míru je extrémně obtížná, ne však nemožná a tomu nepomáhá ani dle jejich názírání role mezinárodních organizací či institucí²³. V rámci samotné teorie se postupně vydělily na dva proudy mající odlišný pohled na bezpečnostní dilema i možnost mezinárodní spolupráce: v ofensivním přístupu dle Mearsheimera národní státy vyhledávají sílu k tomu, aby mohly soutěžit s ostatními²⁴; zatímco podle defenzivního proudu státy udržují sílu ve smyslu dosažení bezpečnosti – balancování síly a bezpečnosti²⁵. Bipolární uspořádání mezinárodního systému je dle jejich pohledu to nejstabilnější a pouze ono eliminuje konflikty, jelikož je možno díky němu velmi dobře předvídat chování druhého aktéra a tedy ho vyvažovat (balancovat). Naopak multipolární uspořádání je dle neorealistů nevhodné, přináší do systému anarchii, vzniká tak prostor pro vytváření aliancí, které se musí navzájem balancovat, avšak balancování je v bipolárním uspořádání snazší: „Multipolární svět je vysoce stabilní, ale velmi náchylný k válce, zatímco bipolární svět má mírovou podobu, ale bohužel méně stabilní“²⁶. Neorealisté zastávají pozici, že po rozpadu bipolárního systému bude zachován jaderný status quo, Sovětský svaz nahradí Rusko, a jednotlivé jaderné mocnosti si zachovají svoji pozici v systému. A tak Waltz stále tvrdí, že „navzdory

²³ COLLAR-WEXLER, Simon. Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union. *European Journal of International Relations*, 2006, vol. 12, no. 3, pp. 397-432.

²⁴ MEARSHEIMER, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton, 2003. 576 s. ISBN 039332396X.

²⁵ WOHLFORTH, William C. Realism in: REUS-SMIT, Christian, SNIDAL, Duncan, *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 131-149. ISBN 978-0-19-921932-2.

²⁶ WALTZ, Kenneth N. The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 1993, vol. 18, No. 2 (Autumn 1993), pp. 44-79., p. 45.

probíhající dynamice a neustálým změnám v mezinárodních vztazích, je základní struktura mezinárodní politiky pořád anarchická“²⁷, z čehož vyplývá, že se neorealisté ani po pádu bipolárního uspořádání nechtějí vzdát myšlenky, a že právě dva aktéři ve funkčním systému jsou tím nejstabilnějším řešením, a tak je hrozba konfrontace stále přítomna. I když je vnímáno balancování síly jako jedna ze základních premis (neo)realistického teoretického přístupu, rozpadem bipolárního uspořádání naráží na poměrně zásadní otázku, jak a koho balancovat, když se systém stává multipolární, a proto pokud chce být dále relevantní, musí na tuto skutečnost pružně zareagovat. Morgenthau, jakožto jeden z nejvýraznějších realistických teoretiků tvrdí, že „střet síly je univerzální v čase i prostoru, což je všeobecně známá a nepopíratelná skutečnost“²⁸. Později se Waltz snaží ukázat, že toto tvrzení je stále platné, že balancovat sílu může více aktérů a že hegemonie Spojených států právě tak činí²⁹ a dále svoji myšlenku rozvádí ještě o sedm let později, kdy poukazuje na skutečnost, že se neorealistům podařilo udržet přebalancovaný systém v chodu³⁰.

I když jsou (neo)realisté velmi skeptičtí vůči kooperaci a spolupráci v mezinárodním systému, který je podle nich z podstaty soutěživý, zcela ji neztracují a zdůrazňují, že zmíněnou kooperaci ovlivňují dva faktory: za prvé úvaha nad relativními zisky, kdy stát bere kooperaci v potaz na základě možnosti profitu či vidiny konkrétního zisku vyplývajícího z kooperace; nebo za druhé vnímá možnou spolupráci jako očekávání podvodu, který by znamenal určité nevýhodné postavení pro daný stát³¹. Navzdory výše zmiňovaným předpokladům (neo)realisté berou v potaz skutečnost, že státy musí někdy jednat skrze instituce, ale stále se drží myšlenky, že státy v rámci institucí kalkulují s vlastním zájmem a kladou důraz na mezinárodní distribuci moci³². Typickým (neo)realistickým příkladem pro chápání mezinárodních institucí/organizací je NATO, které v jejich vnímání plní roli prevence před další světovou válkou. V době konfliktu Východ-západ představovala bipolární uspořádání v Evropě (spolu se Smlouvou varšavského paktu) a balancoval tak sovětskou přítomnost v regionu. Po roce

²⁷ WALTZ, 1993, Ibid. s. 59.

²⁸ MORGENNTHAU, Hans, THOMPSON, Kenneth T. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: A.A.Knopf, 1985, 688 s., ISBN 0394541014, s. 38.

²⁹ WALTZ, 1993, Ibid

³⁰ WALTZ, Kenneth N. Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 2000, vol. 25, No. 1 (Summer 2000), pp. 5-41., p. 45.

³¹ GRICECO, Joseph M. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*, 1988, vol. 42, No. 3 (Summer 1988), pp. 498-500.

³² MEARSHEIMER, John J. The False Promise of International Institutions. *International Security*, 1994-1995, vol. 19, No. 3 (Winter 1994-1995), pp. 5-49.

1990 se ale NATO musí přizpůsobit redistribuci síly a novým změnám po rozpadu bipolárního uspořádání v Evropě, potažmo ve světě, protože už nemá proti sobě v bipolárním uspořádání protivníka (Smlouvu Varšavského paktu)³³.

Neorealistický pohled na evropskou integraci se pevně drží tradičních pojmů, jako je bipolarita, balancování moci, stát jako hlavní aktér, strukturální podoba systému. Jak zmiňuje Norris, na evropskou integraci je možno pohlížet jako národně-státní centralizovanou odpověď na bipolaritu systému a za druhé zmiňuje také státocentrismus, ale smyslu vytváření celoevropských nekonkurujících si koalic³⁴. Pro podrobnější přiblížení (neo)realistického pohledu na spolupráci v oblasti zahraniční politiky, obrany a bezpečnosti se zaměřím na klíčové pojmy a témata tohoto teoretického přístupu.

(Neo)realistické vnímání evropské integrace je velmi skeptické a negativní. Tento svůj postoj dokládají množstvím následných argumentů: Mezinárodní politika je založena na soutěži mezi konkurujícími si politickými skupinami, kde nejdůležitějšími jsou právě (národní) státy, zejména ty silné a mocné, které tak vytváří a určují pravidla soutěže pro ostatní aktéry v systému³⁵. V případě EU nelze mluvit o „suverenitě“ ve stejném smyslu jak u národních států, ale o jejím jednání jakožto nástroji kolektivních zájmů jednotlivých členských států. Jelikož na mezinárodní systém pohlížejí (neo)realisté jako na anarchický, a poukazují na existenci princip „svěpomoci (self-help system)“ - tedy snahu států za každou cenu přežít, uvědomují si, že do jisté míry vytváří prostor pro bezpečnostní soutěžení, což opět není ani přínosné, ani aplikovatelné pro evropskou integraci³⁶. Primární zájem (neo)realistů se týká bezpečnosti, balancování, anarchické podstaty systému či relativních zisků, což je skutečnost, která je nezpochybnitelná. Avšak i (neo)realisté ve svém pohledu na vnímání mezinárodní politiky poukazují na určitý význam skutečností, jako je např. rozdílný pohled na konkrétní politické hodnoty či obrana lidských práv atd. – ale tuto agendu označují jako „druhotného významu“, není totiž pro ně primární³⁷ a právě v této oblasti se evropské

³³ HELLMANN, Gunter, WOLF, Reinhard. Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO. *Security Studies*, 1993, vol. 3, No. 1 (Autumn 1993), pp. 3-43.

³⁴ NORRIS, David A. *Neorealism and the European Union: Balance of Power in the Post-cold War Era*. Dean: Collage of Arts and Science, 2002, 207 s.

³⁵ WALTZ, Kenneth. N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979, 271 s. ISBN 0075548526, s. 94.

³⁶ MEARSHEIMER, J. 1995, *Ibid.*

³⁷ MEARSHEIMER, J. 2003, *ibid.*

státy velmi silně angažují a zejména svoji „etickou“ zahraniční politikou intervenují zvláště v těch oblastech světa, které nejsou primárním zájmem světových mocností. Mezi další (neo)realistické argumenty vztahující se na chování EU členských zemí v mezinárodním systému je určitě nutné neopomenout způsob vytváření aliancí slabších států se silnějšími „bandwagoning“, což je samozřejmě i případ slabších EU zemí, které se tak snaží získat alespoň částečný vliv, či udržet si některé hodnoty společné se silnějším státem³⁸.

Pro (neo)realisty je bipolární období samozřejmě nejstabilnějším a nejvhodnějším uspořádáním systému, to je skutečnost, která je pro neorealistický teoretický proud nezvratná. Avšak po rozpadu bipolárního uspořádání v roce 1990 se musí tento teoretický proud vyrovnat s velkými výzvami, které byly přímým důsledkem rozpadu předchozího systému. Velmi rychle došlo k výrazným strukturálním změnám, začalo se měnit chování a jednání světových mocností v zahraniční politice, v zejména v kontextu Evropy, která byla „centrem“ těchto strukturálních změn mezinárodního systému, je nutné se zaměřit na tři zásadní aspekty: znovu-sjednocení Německa, dokončení integrační dynamiky v ekonomické rovině započaté Jednotným evropským aktem a započetí procesu budoucí integrace do ES/EU nově vznikajících demokratických post-sovětských států ve střední a východní Evropě. Ačkoliv se následně začaly vyvíjet i prvopočátky evropských integračních pokusů o vytvoření společného postupu v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, tak právě Balkánský konflikt přítomný na evropském kontinentu během celých 90. let ukázal, že ES/EU nebyla schopna dosáhnout shody na řešení a už vůbec nebyla schopna reagovat či jednat na vzniklou krizi. Tato skutečnost ji z (neo)realistického pohledu automaticky staví do pozice „druhotného“ aktéra mezinárodního systému, jelikož není schopna jednat v rovině použití síly a staví ji tak mnohem více do pozice civilního aktéra³⁹. Z (neo)realistického vnímání evropské integrace, potažmo SZBP je nutno podotknout, že právě balkánská krize výrazně přispěla kromě dalších „vnitro-unijních“ aspektů k formování SZBP. Ve smyslu další distribuce síly v mezinárodním systému bylo formování SZBP (a později EBOP) vnímáno jako reakce na dva významné strukturální tlaky: převahu globální hegemonie USA (unipolarity) a vyvažování (balancování)

³⁸ LABS, Eric J. Do Weak States Bandwagoning? *Security Studies*, 1992, vol. 1, No. 3 (Autumn 1992), pp. 383-416.

³⁹ GOW, James. *The Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*. London: Hurst & Company Publishers, 1997, 343 s. ISBN 1850652082.

regionální multipolarity v Evropě. Hegemonické postavení USA ve světě neodpovídá (neo)realistickému vnímání, u evropských spojenců budí nejistotu a nepředvídatelnost amerického chování, rozdílné priority v zájmech atd.,⁴⁰ což nakonec ukázal vývoj v 90. letech, kdy se Spojené státy zaměřovaly především na region Blízkého východu a Asii, zatímco pro Evropu byla hlavní prioritou region Balkánu. Zcela rozdílná situace byla v Evropě, kde se prakticky rozběhlo multipolární balancování moci mezi několika ES/EU mocnostmi, konkrétně Velkou Británií, Francií a Německem v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky. Jak zmiňuje Mearsheimer v „The Tragedy of Great Power Politics“ při balancování v multipolárním světě je úroveň strachu a nedůvěry větší než v systému bipolárním, ale zase menší než v nebalancovaném multipolárním systému⁴¹. Podíváme-li se výše zmíněným Mearsheimerovým pohledem na SZBP, resp. EBOP, tak ji lze dobře srovnat se situací v 19. století, kdy na evropském kontinentu panovalo multipolární uspořádání „koncertu velmocí“ právě zaměřené na spolupráci a balancování v zahraničních a bezpečnostních záležitostech⁴². Balancování SZBP v 90. letech, či o dekádu později, nebylo nikterak zásadně rozdílné od toho Metternichovského, avšak je potřeba zmínit, že se na něm nepodílely zcela stejné státy jako o 200 let dříve, ale princip zůstal totožný, jen se v něm objevily některé nové znaky, jako např. hlubší strukturální změny v ekonomické integraci nebo jaderná zbraň.

Nakonec samotná EBOP nemůže být (neo)realisticky vnímána v kontextu vytváření kapacit ve smyslu „evropské armády“ pro teritoriální obranu a balancování moci mezi jednotlivými členskými státy EU také nepřipadá v úvahu, ale potřeba ji vnímat jako externí projekci síly Unie mimo své území v rámci krizového managementu či humanitárních misí nebo nyní nejčastějších civilních misí EU (popřípadě civilně-vojenských).

⁴⁰ WALTZ, 1979, Ibid.

⁴¹ MEARSHEIMER, 2003, Ibid.

⁴² Systém mocenské rovnováhy mezi evropskými mocnostmi (Velká Británie, Prusko, Rusko, Rakousko, Francie), který byl aplikován po Vídeňském kongresu (1814-15), který uzavíral období Napoleonských válek a de facto ustavil velmocenské uspořádání Evropy téměř pro celé 19. st. – viz. více KISSINGER, Henry. *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the problems of peace, 1812-22*. Boston: Houghton Mifflin, 1957, 354s. ISBN 0395172292.

2.2. *(Neo)Liberální pohled na evropskou integraci a Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku*

Liberálně či liberálně-idealistická tradice v mezinárodních vztazích představuje velmi obsáhlé a komplexní téma, které není tak úzce a specificky vymezené ke konkrétnímu tématu jako (neo)realismus. Samotný idealismus velmi trefně charakterizuje Drulák: „Sám pojem idealismus neslouží, na rozdíl od pojmu liberalismus jako prostředek sebeidentifikace myslitelů označovaných za idealisty. Jedná se spíše o negativní nálepkou implikující snílkovství, kterou idealistům přisoudili jejich realističtí oponenti“⁴³. Všechny liberální směry v mezinárodních vztazích mají, stejně jako je tomu u realistické teorie, několik zásadních charakteristických znaků: trvalý mír, kooperace, vzájemná závislost aktérů (interdependence), stát není ji dominantní aktér v mezinárodním systému, nedělitelné prolínání vnitrostátní a zahraniční politiky, nadřazenost některých témat v police či mezinárodních vztazích (soft vs. hard power), významná role ekonomiky.

Pro přehlednější kategorizaci důležitých liberálních proudů pro oblast evropské zahraniční politiky a obrany se budu následně držet rozdělení, které použil P.Drulák ve své publikaci *Teorie mezinárodních vztahů*⁴⁴. Snad nejznámějším liberálním teoretikem v první polovině 20.st. byl Norman Angell, který se ve své „*The Great Illusion*“ zabývá především ekonomickými tématy a hospodářské propojenosti tehdejšího světa, což se snaží ukázat tehdejšími příklady na poli mezinárodní politiky⁴⁵, avšak realisté právě vlivem dvou světových válek jeho dílo zpochybňují.

Teoretický proud federalistů, reprezentovaný především Emery Revesem a jeho „*The Anatomy of Peace*“ se snaží hledat řešení všeobecného světového míru, což lze podle nich zabezpečit pouze odstraněním národních států (a jejich zájmů) a nahradit je mezinárodní federací a vytvořením světové vlády⁴⁶. Tyto myšlenky se postupně ukazují také jako nereálné a poměrně rychle si Reves také vyslouží označení idealisty. Ke stejnému myšlenkovému proudu se také hlásil Altiero Spinelli, jeden ze zakladatelů evropské integrace, s dílem „*Ku svobodné a sjednocené Evropě*“, který říká, že je

⁴³ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, 224 s. ISBN 80-7178-725-6. s. 72.

⁴⁴ DRULÁK, Ibid.

⁴⁵ ANGELL, Norman. *The Great Illusion*. New York, Classics, 2010, 352 s. ISBN 978-1-61640-256-3.

⁴⁶ REVES, Emery. *The Anatomy of Peace*. Biblio Bazaar, 2011. 310 s. ISBN 1175374954.

potřeba provést federální evropskou reorganizaci⁴⁷. Avšak jeho pohled na federalizovanou Evropu končí s nástupem studené války na konci 40. let. Teoretické pojetí neofederalismu pochopitelně navazuje na federalistický proud, ale na rozdíl od něj se věří, že integrace musí být postupně vyvíjet sektorově. Tomu se věnuje zejména John Pinder, jenž mimo jiné poukazuje i na určité jevy typické spíše pro neofunkcionalistickou teorii (hlavním integračním tahounem je Evropská komise) a říká, že hlavní hybnou silou v evropské integraci by se měly stát evropské elity⁴⁸.

Na (neo)federalistický integrační pohled úzce navazuje teorie transakcionalismu reprezentovaná Karlem Deutschem. Tento teoretický proud se snaží především pozitivně reagovat na otázky týkající se bezpečnostních témat otázku a díky zkušenosti dvou velkými světovými konflikty tvrdí, že rostoucí intenzita transakcí mezi státy vede k míru, stabilitě a kooperaci. Deutsch se snaží o čistě empirické pojetí teorie (měření empirických dat- hustota transakcí atd.) a definuje „bezpečnostní společenství“ pro řešení sporů mírovou cestou skrze instituce (EHS, NATO)⁴⁹.

Na zmiňovaný tradičně liberální transakcionalismus se odkazuje funkcionalistický proud reprezentovaný především Davidem Mitrany a jeho slavné dílo „A Working Peace System“ nahlíží na evropskou integraci jako na aktivní organický vývoj. Tvrdí, že je potřeba propojovat jednotlivé státy Evropy (jejich vlády) na základě určité zájmu (sektoru), neobhájí velké mezinárodní organizace (odkazuje na neúspěch Společnosti národů jako nástroje prevence 2. světové války). Také poukazuje na fenomén větvení „ramification“, kdy se podle něho spolupráce v jedné oblasti přesune postupně do dalšího sektoru. Jak sám uvádí, funkcionalismus je jakýsi „federalismus na pokračování“⁵⁰. Funkcionalismus, jako jeden z hlavních integračních směrů, poukazuje zejména na jeho praktický rozměr a snaží se oprostit od politického integračního charakteru. Z funkcionalistického směru logicky vychází i směr neofunkcionalistický snažící se efektivně a pružně reagovat na již rozprůdřenou integrační dynamiku v období 50. a 60. let, ale zároveň je možné na něj nahlížet jako na

⁴⁷ Spíše známý pod názvem „Manifest z Ventotete“ - viz. více SPINELLI, Altiero. The Manifesto of Ventotete -The Inspirator of the Unity of Europe. Dostupné z http://www.altierospinelli.org/manifesto/manifesto_en.html Otevřeno 20.3.2012.

⁴⁸ PINDER, John. European Community and National-State: A Case for a Neo-Federalism. *International Affairs*. 1985-1986, vol. 62, no. 1, (winter 1985-86), pp. 41-54.

⁴⁹ DEUTSCH, Karl. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press 1957, 228 s.

případnou kritiku funkcionalistického pojetí mezinárodní spolupráce. Rozdíl mezi oběma proudy je v pohledu na její teritoriální vnímání. Funkcionalismu pohlíží na evropskou vládu z globální pozice, zatímco neofunkcionalismus dává přednost regionální dimenzi⁵¹. Nejdůležitějšími představiteli integrace jsou podle neofunkcionalistů elity (politické, zájmové) a také „supranacionální“ aktéři, na něž přenášejí evropské státy část své suverenity v rozhodování. Stejně jako federalismus uznává sektorové pojetí evropské integrace. Nejvýraznějším představitelem tohoto proudu je Earnings Haas a jeho dílo „The Uniting of Europe“⁵², kde se mimo jiné zabývá principem „přelévání“ (spill-over). Zmiňované přelívání se týká dynamiky integrace, ke které dochází zejména na úrovni elit majících konkrétní zájem na prohlubování integrace následně vedoucí k supranacionalitě. Naopak z neoliberalismu vycházející Moravcsik kritizuje koncept přelévání, protože podle něj je přeceňován supranacionální prvek a důležité jsou prvky vnitrostátní, především pak na úrovni institucí a jednání s vládami⁵³. Teorie neofunkcionalismu byla především reakcí na integrační postoj v Evropě v 50. letech a poměrně dlouho byla využívána jako jedna z hlavních integračních teorií.

Základní premisou dalšího liberálního proudu, institucionalismu, je pochopitelně kladení silného důrazu na roli institucí v evropském integračním procesu. Obecně lze rozlišit tři základní institucionalistické proudy: racionalistický, historický a sociologický. Racionalistický proud poukazuje na skutečnost, že funkce institucí odpovídá zájmům státu, který je vytváří a financuje, a tak jsou pro něj zdrojem k získávání informací a zároveň snižují náklady na další mezistátní interakci. Historický pohled ještě silněji zvýhodňuje instituce a říká, že se instituce přizpůsobují okolním podmínkám a žijí si tak vlastní život, někdy přímo nereflektují zájmy svých zakladatelů. A sociologický pohled se blíží spíše konstruktivistickému pojetí, kdy instituce samy v důsledku svého působení přetváří státy k tomu, aby prosazovaly celoevropský zájem

⁵⁰ MITRANY, David. *A Working Peace System: An Argument for a Functional Development of International Organization*. London: Oxford University Press, 1944, 60 s.

⁵¹ CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Nový regionalismus: Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha: C.H.Beck 2007, 361 s. ISBN 8071798088. s. 37-38.

⁵² HAAS, Earnings. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-57*. Stanford: Stanford University Press, 1958. 552 s. ISBN 0268043477.

⁵³ MORAVCSIK, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. New York: Cornell University Press, 1998, 514 s. ISBN 0801485096.

(normativní prvek)⁵⁴. Avšak také institucionalismus s rozšiřující integrací stále ustupoval do pozadí a vystřídaly jej další teoretické proudy.

Výrazně alternativním teoretickým proudem vůči institucionalistům lze označit (liberální) intergovernmentalismus, který do jisté míry čerpá z realistické tradice mezinárodních vztahů a vnímá jako hlavní aktéry integraci ne instituce, ale právě členské státy prosazující svoje zájmy. Není to však klasické realistické pojetí systémové moci, ale spíše se zaměřuje na domácí politickou dimenzi každého státu a poukazuje, že právě skrze ně se snaží státy přistupovat k evropské integraci⁵⁵.

Nejpropracovanější liberální přístup k evropské integraci, potažmo její zahraniční a obranné rovině nabízí neoliberalistický teoretický proud a především jeho nejvýraznější představitelé R. Keohane a J. Nye. Stejně jako (neo)realistický koncept se pokouší o „zvědečtění“ základní liberálních otázek a přístupů. Ačkoliv se s neorealisty shodnou na základní podstatě mezinárodního politického systému, který je i podle nich anarchický a je k němu potřeba přistupovat strukturálním pohledem, kritizují neorealistický výklad balancování moci a poukazují na skutečnost, že právě tento teoretický přístup selhává v rámci „západního“ bloku, především v oblasti zbrojení, vojenské roviny a síly. Oba autoři se zaměřují především na dva klasické liberální pojmy: Nadnárodní vztahy a vzájemnou závislost. Transnacionální vztahy podle nich se rozvíjejí mimo vládní úroveň, stát už není hlavním aktérem v systému- jsou to především nadnárodní korporace a další nevládní aktéři (NGO's), na rozdíl od (neo)realistů, stále výrazněji se přestává odlišovat rozdíl mezi domácí a zahraniční politikou. Jak Keohane a Nye tvrdí: „Obecně platí, že se stávají vlády stále více ambiciózními, avšak rozsah transnacionálních vztahů vytváří určitou kontrolní mezeru mezi tím, jak by chtěly vlády zmiňované vztahy kontrolovat a mezi schopnostmi, které k tomu ve skutečnosti mají“⁵⁶. Druhým význačným pojmem výše zmiňovaných neoliberalů je vzájemná závislost (Complex Interdependence) spojující podobné jevy ve společnosti, jako je např. neformální vztahy a vazby mezi politickými elitami,

⁵⁴ JUPILLE, Joseph, CAPORASO, James A. Institutionalism and the European Union: Beyond International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, No. 2, 1999, pp. 429-44.

⁵⁵ MORAVCSIK, 1998, Ibid., MORAVCSIK, Andrew. Preferences of Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 31, no. 4, December 1993. pp. 473-524.

⁵⁶ KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. Transnational Relations and World Politics. *International Organization*. Vol. 25, No. 3, (Summer 1971), pp. 329-349., s. 343.

transnacionálními aktéry i mezinárodními organizacemi. Tato agenda mezinárodní politiky nemá klasickou hierarchickou strukturu, pojímá velmi široké spektrum oblastí a nezaobírá se vojenskými záležitostmi⁵⁷. Nejdůležitějším neoliberálním konceptem je Keohanova „Functional theory of regimes“ funkční teorie režimů, kde poukazuje na důležitou roli režimů pro mezinárodní spolupráci, potlačení anarchické povahy mezinárodního politického systému, snižování nejistoty v mezinárodním prostředí a nastavení systému pravidel včetně jejich vynucování a jak dodává, režimy jsou stabilní i za rozdílných podmínek než vznikly⁵⁸. Neorealistický teoretický proud v mezinárodních vztazích, potažmo v evropské integraci, přichází s poměrně jasně definovanou systémovou teorií, která je do jisté míry v souladu s některými premisami neorealistického přístupu (anarchické prostředí, systémový přístup či dominantní role státu), avšak ukazuje, že i za těchto podmínek je možné dosáhnout spolupráce a nenásilného řešení konfliktů.

Všechny výše zmiňované liberální koncepty i neoliberální teorie do jisté míry představují relevantní vysvětlení evropské spolupráce v oblasti zahraniční politiky, bezpečnosti a obrany. Nicméně toto vysvětlení neplatí za všech podmínek a v každé situaci. Například pro neoliberální institucionalisty není oblast zahraniční a bezpečnostní politiky hlavní doménou či předmětem zájmu, jelikož tvrdí, že spolupráce v zahraniční politice v druhém pilíři se liší od pilíře prvního, pro ně mnohem podstatnějšího⁵⁹. Z liberálního funkcionalistického pohledu R. Seidelmana není možné do oblasti bezpečnosti a obrany přenášet stejným způsobem strategie a struktury fungující v ekonomické oblasti⁶⁰. Pohledem liberálních intergovernmentalistů je možno namítnout, že proces rozhodování v EU institucích v oblasti zahraniční i politiky je výsledkem vyjednávacího procesu mezi šéfy vlád hájících na EU úrovni vlastní národní zájmy v procesu, kde relativní moc každého člena ovlivňuje výsledek.

⁵⁷ KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston. Little, Brown 1977, 273 s.

⁵⁸ KEOHANE, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984, 283 s. ISBN 1-400809-754

⁵⁹ WHITE, Brian. *Understanding European Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan, 2001, 208 s. ISBN 0333949897.

⁶⁰ SEIDELMANN, Reimund. *Problems and Prospects of Common Foreign and Security Policy (CFSP) and European Defence and Security Policy (ESDP): A German View*. Center for German and European Studies, Universita Tokio, Komaba. Dostupné z http://www.desk.c.u-tokyo.ac.jp/download/es_1_Seidelmann.pdf Otevřeno 5.3.2012.

3. Evropské integrační procesy na poli zahraniční, bezpečnostní i obranné politiky a role evropského obranného průmyslu.

Cílem této kapitoly bude zaměřit se na zmapování prostředí evropské obranného průmyslu včetně trhu s obranným materiálem, který podléhá poměrně specifickým podmínkám na rozdíl od ostatních komodit. Mimo jiné se také zaměřím na vliv Spojených států v této oblasti, včetně role NATO. Pokusím se detailně zanalyzovat jednotlivé procesy vedoucí k významným ekonomickým posunům zejména na průmyslovém poli, které nakonec vyústily do liberalizačního procesu a následného založení Evropské obranné agentury a společného Evropské trhu s obranným materiálem. Všechny tyto popsané procesy probíhaly paralelně na pozadí evropského integračního procesu v 90. letech v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky logicky vyústující do založení společné bezpečnostní a obranné politiky a následně evropské bezpečnostní a obranné politiky.

3.1. *Postavení obranného průmyslu v Evropě*

Jak už bylo výše uvedeno, obranný sektor a jeho vztahy či dokonce spojení s průmyslem budí poněkud negativní konotace pro většinu obyvatel EU. Pokud ještě přidáme propojení či vztah s evropskými institucemi či dokonce vládami v jednotlivých členských zemích, bývá na toto spojení nahlíženo velmi negativně. Avšak je potřeba si uvědomit, že obranný průmysl není zcela běžný výrobní sektor, byť se ho dotýkají běžné ekonomické vztahy jako ostatních výrobních oblastí průmyslu jednotlivých EU zemí. Národní vlády konkrétních států jsou pro obranný průmysl každé konkrétní země velmi důležitým partnerem, v mnoha případech jsou dané společnosti na nich existenčně závislé (zadávání zakázek, národní legislativní úpravy, regulace trhu, offsetová politika atd.). Není výjimkou, že v oblasti bezpečnostního sektoru nefungují zcela běžné podmínky volné hospodářské soutěže a zdravě si konkurujícího tržního prostředí. V následujících řádcích se na tento fenomén podrobně zaměřím.

Z historického pohledu byl a nadále i je obranný průmysl spojen s vládou konkrétního státu (členské země EU), jelikož stále existuje u jednotlivých národních států monopol síly a její použití a tím to ochrany své suverenity, jak vnitřní, tak vnější. Na počátku 90. let je to právě stát (a jeho vláda), kdo představuje v oblasti zbrojního průmyslu stranu poptávky a na straně nabídky je to právě zbrojní průmysl (má monopolní či oligopolní postavení). Proto tedy státy jsou pouze konzumenty nabídky daného trhu tvořeného vlastními firmami. Celý tento proces je pro obranný průmysl zásadní, jelikož národní obranný trh lze označit za „monopsoní“⁶¹, národní vlády si mohou de facto určovat a upravovat podmínky trhu, výslednou cenu, data dodání atd. Už z této vazby je jasně patrné, že obranný průmysl je na vládách doslova závislý. Kdyby měl obranný průmysl fungovat v civilním sektoru v rámci volného ekonomické soutěže a vyrovnávat se tak s běžnými nástrahami trhu, nebyl by schopen efektivní existence. Další důležitou skutečností, která má poměrně zásadní vliv na celkový pohled i vnímání obranného průmyslu v Evropě, představuje existence vojensko-průmyslového komplexu, jakožto funkčního mechanismu k efektivní spolupráci vojenského i civilního sektoru. V Evropě bývá obecně na podobné iniciativy nahlíženo s určitou mírou nedůvěry a podezření, zatímco ve Spojených státech hraje vojensko-průmyslový komplex důležitou roli v obou segmentech, jak civilním, tak vojenském⁶². Z „civilního“ pohledu na vojenský průmysl je potřeba zohlednit ještě jednu skutečnost, o to že se obranný průmysl snaží produkovat co nejefektivnější výrobu s velmi omezenými vkládanými prostředky (po roce 1990 převládá trend velmi krátit obranné rozpočty). To není samozřejmě nic zvláštního a tímto způsobem se snaží fungovat běžný trh. Avšak ve vojenském průmyslu musí vše fungovat naprosto spolehlivě a je zde snaha vlastnit lepší vybavení a technologie než jiný stát. Aby bylo možno toto realizovat, je obranný průmysl v podstatě založen na systému velmi detailních pečlivých mechanismů zkoušení, testování, často založených na metodě „pokusu a omylu“. Z předchozích řádků je dostatečně patrné, že snad není třeba nikterak více vysvětlovat úlohu výzkumu a vývoje v tomto odvětví, která je pro něj zcela zásadní. Byla to však právě oblast výzkumu a vývoje (R&D), která zapříčinila, že z čistě národní roviny evropský obranný

⁶¹ Monopsoní trh (monopsony market) je takový, ve kterém existuje jen jedna strana kupujících (poptávky) a více stran prodávajících (nabídky) – typický právě pro obranný a zbrojní průmysl – více: BHASKAR, V., TO, Ted. Minimum Wages for Ronald McDonald Monopsonies: A Teory of Monopsonic Competition. *The Economic Journal*, April 1999, Vol. 109, No. 445, pp. 190-203.

⁶² Vojensko-průmyslový komplex je podrobně zanalyzován v kapitole 1.

průmysl stále více vystupuje do přes-hraniční spolupráce a kooperuje s dalšími zeměmi, čemuž výrazně napomáhá (evropská) institucionální rovina.

Velmi detailně se zanalyzování zásadních ekonomických rysů fungující specificky v rámci obranného průmyslu věnuje Keith Hartley⁶³. I když budou některé z nich do jisté míry duplikovat text výše, v této kapitole považuji za účelné zmínit je jako celek.⁶³ Nejprve poukazuje na nepostradatelnou roli výzkumu a vývoje, kdy se tato položka přenáší do poloviny ceny každé akvizice. Zadruhé, zmiňuje důležitost množství každé zakázky, jež tvoří právě druhou část celkové ceny spolu s výše zmíněným vývojem a výzkumem. Samozřejmě že zde platí pravidlo, čím více kusů se vyprodukuje, tím nižší je jejich konečná jednotková cena. Zatřetí, náklady na vývoj se proporcčně přerozdělují do produkční ceny každé položky. Začtvrté, zdůrazňuje „životní cyklus cen“ skládající se z ceny akvizice (R&D a výroba) a vlastnické ceny (náklady na výcvik, operační náklady atd.). Zapáté, identifikuje nákladový růst, které postupně stoupá s úspěchem vyráběného kusu (při započítání inflace a kvantity produkce). Zašesté, neopomíjí prodlužování programů, jelikož je často omezován rozpočet na zbrojní dodávky, jsou tedy více roztáhnuty do delšího časového úseku. Zasedmé, všímá si výrazné konkurenční schopnosti a dominance Spojených států ve zbrojním sektoru promítající se do globálního zbrojního trhu především na úkor evropských firem i konsorcií. A zaosmé, připomíná, že zbrojní průmysl představuje ekonomicky i vojensky strategické odvětví výroby podléhající národní zájmům jednotlivých států.

Díky mnoha zásadním strukturálním změnám, které nastaly po rozpadu bipolárního uspořádání světa, se samozřejmě začal měnit o obranný průmysl, zejména redukovat výrobní kapacitu, jež byla snížena na základě poklesu poptávky národních vlád, což byla skutečnost projevující se i do institucionální roviny. Evropské státy čím dál více snižovaly svojí poptávku, neboť se výrazně snižovaly rozpočty vynakládané na obranu, jejichž významná část právě směřovala do obranného průmyslu. Tento impuls značně podnítil soutěživost a tržní chování již poměrně rigidních firem na poněkud malém trhu s vojenským materiálem, donutil firmy začít svoji výrobu exportovat a tím začala fungovat na mezinárodním trhu volná soutěž. Aby byly zbrojní firmy schopny efektivně působit v rámci volné tržní soutěže, což pro ně bylo z počátku 90. let poněkud

⁶³ HARTLEY, Keith, SANDLER, Tood. Ibid, s. 121-24.

problematické a častokrát toho nebyly schopny, ekonomické podmínky je donutily vzájemně kooperovat. Institucionální rozměr v obranném průmyslu se začíná výrazně projevovat nejdříve rychlou integrační dynamikou na počátku 90. let vrcholící Maastrichtskou smlouvou (1992), transformace Evropských společenství směrem k politické unii a budování vnitřního trhu. Společnosti a firmy vyrábějící obranný materiál jsou nelítostně konfrontovány s realitou trhu a musí se rychle přizpůsobit fungování v podmínkách civilního sektoru, kde nad nimi již nedrží ochrannou ruku národní stát. Obranný sektor se musel nejdříve vyrovnat s otázkou, jak navázat efektivní institucionální spolupráci s vládními strukturami na celoevropské úrovni. Jednou ze zásadních podmínek bylo, aby firmy dosahovaly určité technologické úrovně, která byla pro všechny ostatní přibližně stejná a došla tak k určité technologické unifikaci. Právě onu započatou transformaci by měly národní vlády každé země v rámci vlastního obranného průmyslu výrazně podporovat a usnadnit ji svým firmám. A tak nejen že jsou 90. léta ve znamení zásadních strukturálních změn v mezinárodním prostředí obecně, ale v oblasti obranného průmyslu dochází k posunu z vertikální centralizované úrovně do horizontální a do jisté míry decentralizované úrovně mezi evropské firmy. Tento proces paralelně probíhá s evropskou integrací na úrovni zahraniční a obranné politiky, což je však dimenze čistě politická a institucionálně se formuje právě od zmiňované Maastrichtské smlouvy během celých 90. let, až vyvrcholí založením SZBP a později EBOP.

3.2. Přeměna amerického zbrojního prostředí

Pro detailnější porozumění prostředí evropského průmyslu po rozpadu bipolárního uspořádání světa, je nutné v krátkosti připomenout, jak se vyvíjel obranný průmysl ve světě, avšak především ve Spojených státech, neboť vývoj v Evropě ho do jisté míry kopíroval a vycházel z něj. Od počátku 90. let do současnosti představují Spojené státy v současném globálním bezpečnostním prostředí hlavního hráče, což je nevyvratitelným faktem. Spojené státy představují mimo jiné i dominantního aktéra v rámci NATO a i nyní se poměrně výrazně podílejí na vojenských misích/operacích pod hlavičkou Evropské unie⁶⁴. Spojené státy jsou doposud jedinými světovými aktéry,

⁶⁴ ARCHICK, Kristin, GALLIS, Paul. *NATO and the European Union*. CRS Report for Congress. January 4 2005. Dostupné z: <http://www.fas.org/man/crs/RL32342.pdf> otevřeno 30.4.2012

kteří mohou globálně distribuovat svoji sílu⁶⁵. Zásadní podíl na současné americké pozici ve světě má však také obranný průmysl. Ačkoliv na americkém domácím trhu fungovala téměř stejná pravidla, jako na evropském, vlivem událostí na počátku 90. let výrazně oslabila poptávku po zbrojním materiálu, což bylo zapříčiněno rapidním snížením rozpočtu v obraném sektoru, nejen v USA, ale i Evropě a prakticky celosvětově. V průběhu 90. let prošel americký zbrojní průmysl výrazným způsobem restrukturalizací, mnohými omezeními a novými integračními procesy. Typické bylo vznikání fúzí a rapidně se omezil počet dodavatelů. Změny se dotkly i zbrojních výrobních programů. Americké firmy se staly majoritními na globálním zbrojním trhu, rychle prostupovaly zahraničními trhy a začaly kupovat evropské zbrojní firmy. Tabulka č.1. dokládá, že mezi prvními 20-ti světovými zbrojními firmami v roce 2008 se nachází 15 amerických, ostatních pět pochází ze západní Evropy a dokonce v první desítce je jich šest amerických (Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, General Dynamics, Raytheon, BAE Systems Inc., L-3 Communications).

20 největších zbrojních firem dle SIPRI za rok 2008 (údaje jsou v milionech USD)										
Pořadí		Společnost	Země	Sektor	Prodeje zbraní		Prodej celkem	Prodej zbraní jako % celkových prodejů	Celkový zisk	Počet zaměstnanců
2008	2007				2008	2007				
1	2	BAE Systems	UK	A Ac EI MV Mi SA/A Sh	32 420	29 860	34 086	95	3 250	106 400
2	3	Lockheed Martin	USA	Ac EI Mi Sp	29 880	29 400	42 731	70	3 217	146 000
3	1	Boeing	USA	Ac EI Mi Sp	29 200	30 480	60 909	48	2 672	162 200
4	4	Northrop Grumman	USA	Ac EI Mi Ser Sh Sp	26 090	24 600	33 887	77	- 1 262	123 600
5	5	General Dynamics	USA	A EI MV SA/A Sh	22 780	21 520	29 300	78	2 459	92 300
6	6	Raytheon	USA	EI Mi	21 030	19 540	23 174	91	1 672	73 000
S	S	BAE Systems Inc. (BAE Systems, UK)	USA	A EI MV SA/A	19 970	14 910	19 974	100	1 971	55 200
7	7	EADS	West Europe	Ac EI Mi Sp	17 900	13 100	63 346	28	2 302	118 350
8	9	Finmeccanica	Italy	A Ac EI MV Mi SA/A	13 240	9 850	25 037	53	996	73 400
9	8	L-3 Communications	USA	EI Ser	12 160	11 240	14 901	82	949	65 000
10	10	Thales	France	A EI MV Mi SA/A Sh	10 760	9 350	18 543	58	952	63 250
11	11	United Technologies	USA	Ac EI Eng	9 980	8 760	58 681	17	4 689	220 000
12	12	SAIC	USA	Ser Comp(MV)	7 350	6 250	10 070	73	452	45 400
13	16	KBR	USA	Ser	5 730	5 000	11 581	50	319	57 000
14	13	Computer Sciences Corp.	USA	Ser	5 710	5 420	16 740	34	1 115	92 000
15	15	Honeywell	USA	EI	5 310	5 020	36 556	15	2 792	128 000
16	19	ITT Corp.	USA	EI	5 170	3 850	11 695	44	795	40 800
17	17	Rolls-Royce	UK	Eng	4 720	4 580	16 695	28	- 2 472	38 900
18	23	Almaz-Antei	Russia	Mi	4 340	2 780	4 624	94	100	89 870
19	25	AM General	USA	MV	4 040	2 670
S	S	MBDA (BAE Systems, UK/West Europe EADS, West Europe/ Finmeccanica, Italy)	West Europe	Mi	3 950	4 110	3 953	100	206	...
20	-	Navistar	USA	MV	3 900	370	14 724	26	134	17 800

Vysvětlivky: A = artillery; Ac = aircraft; EI = electronics; Eng = engines; Mi = missiles; MV = military vehicles; SA/A = small arms/ammunition; Ser = services; Sh = ships; Sp = space; Oth = other; Comp() = components, services or anything else less than final systems in the sectors within the parentheses—used only for companies that do not produce final systems.

tab. č.1. 20 největších zbrojních firem světa v roce 2008 (SIPRI) zdroj: SIPRI (30.4.2012)

Na konci 90. let a především po roce 2000 se vlivem zásadních bezpečnostních událostí ve světě, jako byly etnopolitické konflikty na Balkáně, v Africe či post-sovětském prostoru nebo boj proti terorismu (Irák, Afghánistán) opět změnila podoba

⁶⁵ Viz. více: US Army Field Manual 100-10, Chapter : Power Projection. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/100-10-1/ch1.htm> Otevřeno 25.4.2012.

zbrojního trhu. Národní obranné rozpočty začaly narůstat, na což samozřejmě reagoval i americký zbrojní trh⁶⁶.

Military expenditure by region 2000–2009

Figures are in US \$b. at constant 2008 prices and exchange rates for 2000–2009. After the vertical bar, the first column gives the percentage increase for each region in real terms from 2000–2009, and the right-most column, marked *, gives the regional total for 2009 in current US\$ b., that is at 2009 exchange rates. Figures do not always add up to totals because of the conventions of rounding.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	%change 2000-09	2009* (current)
World total	1 053	1 078	1 142	1 213	1 279	1 329	1 371	1 418	1 484	1 572	49	1 531
Africa	17.1	17.6	18.6	18.5	20.8	21.6	22.6	(23.6)	(26.0)	(27.7)	62	(27.4)
North Africa	5.1	6.5	6.5	6.8	7.4	7.7	7.7	8.3	9.8	(10.5)	107	(10.0)
Sub-Saharan Africa	12.0	11.1	12.1	11.7	13.4	14.0	14.9	(15.3)	(16.3)	(17.1)	42	(17.4)
Americas	432	439	485	541	587	617	630	649	690	743	72	738
Central American and the Caribbean	4.9	5.0	4.8	4.7	4.4	4.7	5.1	5.7	5.8	6.3	28	5.6
North America	391	394	441	500	545	571	580	596	635	684	75	680
South America	35.6	39.1	39.1	35.7	37.9	41.4	45.2	46.8	49.2	53.0	48	51.8
Asia and Oceania	166	177	185	193	204	214	226	241	254	277	67	276
Central Asia	0.8	0.9	1.0	1.1	1.2	1.4	1.6	2.2	2.2
East Asia	122	131	139	146	152	159	170	183	192	209	71	210
Oceania	14.7	15.3	15.8	16.3	16.9	17.5	18.5	19.5	20.0	21.6	57	20.4
South Asia	28.3	29.1	29.2	29.9	33.9	35.6	36.0	36.8	40.0	44.4	47	44.0
Europe	367	368	381	385	387	389	397	403	413	424	16	386
Eastern Europe	33.1	36.1	40.0	42.8	44.8	49.6	55.3	61.0	67.1	68.8	108	60.0
Western and Central Europe	333	332	341	342	342	339	342	342	346	355	6.7	326
Middle East	71.3	77.2	73.4	75.4	80.2	87.9	95.5	101	(101)	(100)	40	(103)

tab.č.2. Vojenské výdaje podle regionů v období 2000–2009 (Financial Times) zdroj: <http://ftalphaville.ft.com/blog/2011/01/10/453876/defence-stocks-on-the-defensive-against-budget-cuts/> (30.4.2012)

Jak dokládá tabulka č. 2., výdaje Spojených států v období let 2000–2009 výrazně rostly, v roce 2001 byly o polovinu nižší, než v roce 2009 a celkový nárůst výdajů USA a Kanady byl za zmiňované období až 75 %. Naopak v Západní a Střední Evropě se výdaje držely na téměř identické rovině a celkový růst byl vyšší o pouhých 7 %, což je téměř zanedbatelný nárůst. Právě v období výrazně rostoucí americké zbrojní dynamiky se Spojené státy snaží chránit si vlastní prosperující trh mnoha protekcionistickými nástroji (zákaz exportu vojenského materiálu, omezení zahraničních investic do zbrojního průmyslu v USA nebo „zákon o americkém nákupu), které de facto znemožňují vstup jakýchkoliv jiných firem než amerických na domácí zbrojní trh⁶⁷. Na rozdíl od situace v Evropě, ve Spojených státech vstupuje do vztahu s obranným průmyslem pouze jeden státní aktér (federální vláda), který logicky uplatňuje jednu strategii, politiku, koncepci i legislativu. Naopak v Evropě dochází k výrazné

⁶⁶ GUAY, Terrence R. *The Transatlantic Defence Industrial Base: Restructuring Scenarios and their Implications*. Strategic Studies Institute. United States Army War College. April 2005.

fragmentaci všech vyjmenovaných faktorů a k jejich sjednocení dochází až v po roce 2000, čemuž se detailně bude věnovat další kapitola. Oblast výzkumu, vývoje i technologií se i v USA nevyhnula období restrukturalizace v 90. letech krácení finančních prostředků, ale ve srovnání s Evropou Američané investovaly v této klíčové oblasti obranného průmyslu pětkrát více prostředků než celá Evropa dohromady. I když se na první pohled mohou Spojené státy jevit jako nepříliš vhodný partner, vývoj ukázal, že tomu tak není a naopak, Evropa nakonec americký vývoj následovala.

3.3. *Směrem ke konsolidovanému obrannému průmyslu v Evropě*

Zbrojní průmysl v Evropě samozřejmě reflektoval změny v mezinárodním politickém systému po roce 1990, kdy s rozpadem bipolárního uspořádání a konce konfliktu mezi dvěma politickými bloky dochází k výraznému poklesu zbrojení a zároveň tedy klesá i poptávka po zbrojním materiálu a dochází v tomto průmyslovém sektoru k výrazné krizi. Tento vývoj v Evropě se nikterak neodlišoval od zbytku světa, respektive Spojených států. Nicméně než došlo na jednotlivé restrukturalizační kroky, slučování firem, jejich prodej zahraničním investorům apod., snažily se evropské země vzniklou situaci řešit tzv. „konverzí“, při které byl obranný průmysl cíleně měněn na duální využití, tedy nejen na využití ve vojenské oblasti, ale i v civilní nebo dokonce pouze v civilním sektoru⁶⁸. Později se však ukázalo, že to byl krok zpět a potřebné revitalizaci zbrojního průmyslu to jen přitížilo a zbrzdilo ji to. Až po překonání podobných iniciativ začalo postupně docházet k přes-hraniční a mezinárodní spolupráci i soustředění zbrojní výroby do silných nadnárodních skupin. Mimo jiné bylo však v evropském prostředí překonat řadu dalších překážek, které v americkém případě byly irelevantní, a to hlavně rozdílné legislativní normy jednotlivých evropských vlád, které by následně vyústily do těsnější integrace evropského obranného průmyslu. Avšak situace na evropském kontinentu byla oproti Spojeným státům ztížena ještě jednou, často opomíjenou skutečností, a to na počátku 90. let teprve se formující evropskou integrací směrem k politické unii a současně téměř absence jakékoliv společné zahraniční a bezpečnostní iniciativy. V následujících odstavcích se detailně zaměřím právě na vývoj jednotlivých

⁶⁷ ADAMS, Gordon. *Transatlantic Defence-Industrial Cooperation and American Policy*. Washington DC., Elliott School of International Affairs. George Washington University 2002.

⁶⁸ IVÁNEK, Ladislav. Ekonomické aspekty konverze české (československé) zbrojní výroby. *Obrana a strategie*, roč. 2002, č. 1. str. 133-37.

zbrojních firem v Evropě a na pozadí politické integrace v oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné rovině. V kontextu dnešní podoby zbrojního průmyslu je nutno poukázat na skutečnost, že v anglo-saském světě je poněkud odlišná situace ve vlastnických podmínkách zbrojního průmyslu. V USA a Velké Británii je většina průmyslu vlastněna soukromým sektorem a Evropě až v posledním desetiletí došlo k privatizaci, což je jedna ze základních podmínek liberalizačního procesu (zejména Francie, Itálie, Španělsko, Řecko) je vlastníkem naopak právě stát⁶⁹.

Na počátku 90. let je evropský trh velmi fragmentovaný, každá evropská země má vlastní armádu a tedy zároveň vlastní zbrojní trh, který je však malý a není schopen konkurovat velkým americkým koncernům. Na politické úrovni v oblasti obranného průmyslu je zásadním problémem vypořádat se s otázkou národní suverenity. Od ratifikace Maastrichtské smlouvy zakládající Evropskou unii a zejména přinášející strukturu třech pilířů, nutno zdůraznit, že dochází k významnému posunu a prvním výraznějším signálům formulující se společné evropské iniciativy v oblasti zahraniční a bezpečnostní roviny, především v rámci Západoevropské unie (WEU), konkrétně přijetím Petersberských cílů. Ty se týkají humanitární, peace-keepingové oblasti, krizového managementu včetně peace-makingu. Nadále však sehrává WEU dominantní roli v evropské bezpečnosti a „Berlin Agreement“ v roce 1996 vytváří Evropskou bezpečnostní a obranou identitu (ESDI) uvnitř NATO struktury, přičemž právě ESDI tvoří evropský pilíř v rámci Severoatlantické organizace⁷⁰. I když zmíněná spolupráce mezi nově vzniklou Evropskou unií a již od 50. let existující poněkud zkosnatělou Západoevropskou unií nefungovala příliš efektivně, tak Amsterodamská smlouva podepsaná roku 1997 ustavuje Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP) a obsahuje také formulaci o Evropské bezpečnostní a obranné politice (EBOP), přičemž však dominantní roli v evropské obraně dále svěruje WEU integrované v Evropské unii. Rychle se rozvíjející dynamika evropského obranného a bezpečnostního projektu započatého amsterdamskou smlouvou pokračuje francouzsko-britskou deklarácí ze St. Malo na konci roku 1998, kde padla první zmínka o potřebě a nutnosti evropských vojenských kapacit schopných autonomně zasáhnout, což lze mimo jiné rovněž označit

⁶⁹ MARKOWSKI, Stefan, HALL, Peter (eds.) *Perspectives on International Defence Procurement. Defence and Peace Economics*. Special Issue, 9, pp. 1-170.

⁷⁰ SMITH, Simon. *EU-NATO Cooperation: A Case of Institutional Fatigue*. UACES Annual Conference at the University of Bath., 29-30 April 2010. Dostupné z: <http://www.ecprnet.eu/databases/conferences/papers/374.pdf> Otevřeno 2.5.2012.

reakci evropských zemí na vzniklou situaci v Kosovu (1999)⁷¹. O rok později, na summitu v Helsinkách je definován „Evropský základní cíl (Headline Goal)“. Jeho obsahem je vytvořit do roku 2003 „síly rychlé reakce“ tedy funkční sílu 15-ti brigád (60 000 vojáků) s možností nasazení od 1 do 12 měsíců. Mimo jiné také určuje „katalog sil“, jenž je tvořen 100 000 vojáky a konkrétní vojenskou technikou (400 letadel, 100 plavidel atd.). Bohužel však tato iniciativa naráží na spoustu strategických problémů, jako je např. zpravodajská služba, logistické zajištění atd. Dalším důležitým milníkem byl v roce 2002 soubor ujednání známý jako mechanismus Berlin Plus Agreement, který podrobněji upravoval vztah EU a NATO, konkrétně se zabývá unifikací v oblasti strategického plánování a zastoupení EU v NATO velení. Dále také ustavuje rámec pro EU operace, které jsou však nadále vedeny se zapojením Severoatlantické aliance⁷². V tomto období také začíná EU operovat v zahraničí, v roce 2003 vysílá první svoji misi EUPM do Bosny a Hercegoviny a od té doby se rozbíhá velmi silný mechanismus operací a misí EU po celém světě⁷³. Právě mise/operace EU jsou jedním z nejviditelnějších aspektů evropské obrany a bezpečnosti ve světě a také je možné argumentovat, že potřeba a nutnost budování evropských kapacit pro tyto operace jsou tím dynamickým prvkem v evropském industriálním sektoru, který ve skutečnosti stojí za formování politických rozhodnutí vedoucích k jednotlivým integračním krokům na poli evropské zahraniční, bezpečnostní a obranné iniciativy⁷⁴. Nicméně alespoň k částečnému posunu dochází v roce 2004, kdy je rozhodnutím Evropské rady založena Evropská obranná agentura (EDA), jejímž hlavním cílem a úkolem je zlepšení obranných schopností Unie a především se zaměřují na oblast vojenského průmyslu a budování společného evropského trhu s obranným materiálem (více v další kapitole)⁷⁵.

⁷¹ RUTTEN, Maartje. From St.Malo to Nice. European Defence: Core Documents. Paris. Chaillot Paper No 47., Institute for Security Studies Western European Union. May 200. Dostupné z <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp047e.pdf> (otevřeno 12.5.2012).

⁷² *The EU-NATO Berlin Plus agreements*, Assembly Fact Sheet No. 14., European Defence and Security Assembly. Assembly of Western European Union. Dostupné z: [http://www.aco.nato.int/resources/4/documents/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus\[1\].pdf](http://www.aco.nato.int/resources/4/documents/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus[1].pdf) Otevřeno 12.5.2012.

⁷³ *Overview of Missions and Operations Of the European Union July 2012*, European External Action Service. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/ceas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en> Otevřeno 20.7.2012b

⁷⁴ GIL, Javier A. *Public Goods and Territory: The role of EADS in the Construction of Europe*. Universidad Autónoma de Madrid. Dostupné z <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/167.pdf> Otevřeno 10.5.2012.

⁷⁵ Společná akce Rady 2004/511/SZBP z 14.července 2004 o zřízení Evropské obranné agentury. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:245:0017:0028:CS:PDF> Otevřeno 31.3.2012.

Paralelně s výše uvedenými procesy, tedy konsolidací obranného průmyslu v jednotlivých evropských zemích a značné integrační dynamiky v evropském procesu v oblasti zahraniční a bezpečnostní iniciativy, se formují jednotlivé pokusy spolupráce, které by přiblížily zbrojní průmysl blíže politické integraci. Prvním takovým počinem byla „Western European Armament Group (WEAG)“ fungující již od roku 1992 v rámci struktur Západoevropské unie, jakožto fórum pro zbrojní spolupráci a navázala tak na svoji předchůdkyni z roku 1982, Independent European Programme Group. Jejím hlavním cílem bylo posílení evropské vojensko-technologické industriální základny, otevření národních trhů přeshraniční spolupráci a posílení oblasti výzkumu a vývoje⁷⁶. V roce 1996 ministři obrany zemí WEAG založili Western European Armament Organization (WEAO), která fungovala na identickém základě jako WEAG, jen byla její jakousi „vylepšenou modifikací“ primárně zaměřuje na oblast výzkumu a vývoje⁷⁷. Do obecného podvědomí však nejvíce vstoupila v roce 1996 založená „Organisation Conjointe de Cooperation en Matière d'Armement“ (OCCAR), která měla být plnohodnotnou zbrojní agenturou Unie z iniciativy Velké Británie, Francie, Německa a Itálie, tedy největších evropských hráčů ve zbrojním průmyslu⁷⁸. OCCAR měla od těchto čtyř vlád plný mandát a mohla jednat jejich jménem. Nakonec se tato organizace stala jakýmsi startovacím bodem pro harmonizaci zbrojních poptávek v zemích EU. V červenci 1998 podepsaly vlády Velké Británie, Německa, Španělska, Francie, Itálie a Švédska „Letter of Intent“ (LoI), ve kterém se zavázaly podporovat průmyslovou spolupráci s leteckým sektorem, garantovat nabídku do všech zemí, zavést exportní liberalizaci a harmonizaci požadavků. Paralelně vlády zemí podepsaných pod Rámcovým rozhodnutím uznaly, že proces koncentrace a slučování v leteckém průmyslu by se měl chovat podle pravidel soukromého sektoru (bez státních zásahů a protekcionismu)⁷⁹. Reakcí na tuto iniciativu zejména ze strany malých evropských zemí (resp. malých národních zbrojních trhů) byla obava o vlastní existenci. Byl to nakonec právě letecký průmysl, jenž se nejvýrazněji podílel na sklonku 90. let na konsolidaci a restrukturalizaci evropského obranného průmyslu (po vzoru Spojených států), jež se velmi rychle přenesla i do ostatních segmentů zbrojní výroby. Nicméně, všechny výše zmíněné průmyslově-zbrojní integrační aktivity se nenacházely v přímém integračním

⁷⁶ WEAG. Dostupné z: <http://www.weu.int/weag/> Otevřeno 12.5.2012.

⁷⁷ WEAO. Dostupné z: <http://www.weao.weu.int/site/frameset.htm> Otevřeno 12.5.2012.

⁷⁸ OCCAR. Dostupné z: <http://www.occar-ea.org/185> Otevřeno 12.5.2012.

proudu EU, poněvadž byla konkrétní součástí WEU, která v 90. letech byla dominantní organizací na poli obrany a bezpečnosti EU, jelikož vlastní mechanismy se EU teprve budovala, jak již bylo naznačeno na začátku této kapitoly.

A tak restrukturalizace evropského průmyslu odstartovala vlnu následných akvizic: Nejprve v roce 1999 firma General Electric prodává svoji zbrojní odnož společnosti British Aerospace a vzniká tak BAE Systems, největší evropská zbrojní firma a celkově čtvrtá společnost globálního zbrojního trhu, která měla v roce 2003 obrat 17,2 bil. dolarů, a v roce 2011 její obrat činil již 29 bil. dolarů. Zároveň s touto akvizicí získává přístup k americké technologii díky zámořské divizi General Electric⁸⁰. O rok později vzniká velké konsorcium EADS, sloučením francouzské Aérospatiale-Matra, německé DaimlerChrysler Aerospace AG a španělské Constituciones Aeronáuticas SA a vzniká tak EADS, v Evropě třetí největší zbrojní koncern a celkově osmý na světě s obratem v roce 2003 přibližně 8 bil. dolarů a v roce 2011 její obrat činil 16 bil. dolarů⁸¹. Ve stejném roce kupuje francouzský Thomson-CSF (již od roku 1997 zprivatizovaný francouzskou vládou) britskou Racal Electronics a vzniká tak koncern Thales, druhý nejvýkonnější podnik v EU a celkově sedmý světový s obratem 8,5 bil. dolarů a v roce 2003 a 9,5 bil. dolarů a v roce 2011 18,2. V roce 2001 vzniká z britsko-italského spojení průmyslový koncern Augusta Westland, druhý největší světový výrobce vrtulníků⁸³. Následně v lednu 2001 si dva největší evropské koncerny, EADS a BAE Systems, přerozdělí vlastnické podíly ve firmě Airbus v poměru 4:1. Na počátku nové dekády tak na již výrazně konsolidovaném evropském zbrojním trhu dominují dva klíčoví aktéři (BAE Systems a EADS) a na nich je navázáno množství středních a malých podniků.

⁷⁹ *Letter of Intent Between 6 Defence Ministers on Measures to facilitate the Restructuring of the European Defence Industry*. London, 6 July 1998. Dostupné z: <http://www.grip.org/bdg/g1015.html> Otevřeno 12.5.2012.

⁸⁰ Viz. více: *BAE Systems*, Dostupné z: http://www.baesystems.com/home?_afLoop=119223066417000 Otevřeno 12.5.2012.

⁸¹ Viz. více: *EADS*, Dostupné z: <http://www.eads.com/eads/int/en.html> Otevřeno 12.5.2012.

⁸² Viz. více: *Thales*, Dostupné z: <http://www.thalesgroup.com/> Otevřeno 12.5.2012.

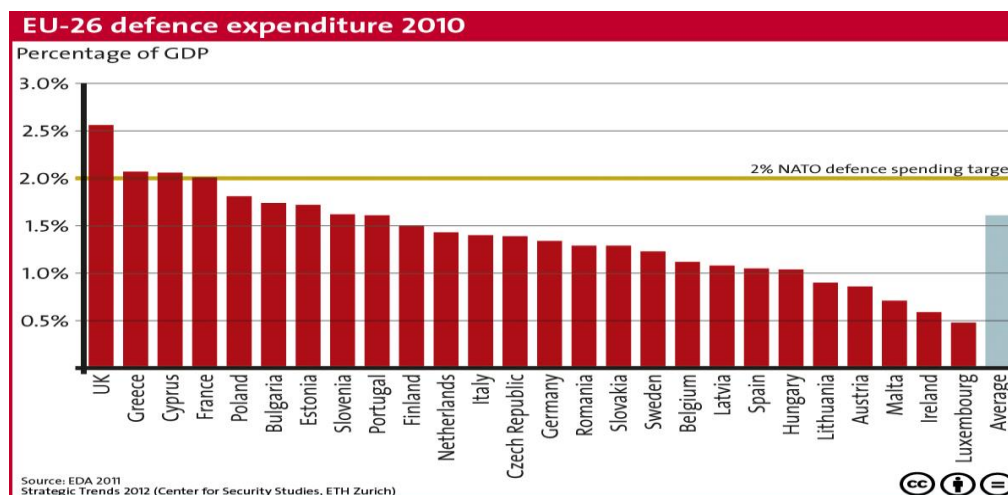
⁸³ Viz. více: *Augusta Westland*, Dostupné z <http://www.agustawestland.com/> Otevřeno 12.5.2012.

Pořadí v EU	Pořadí ve světě	Společnost	Obrat celkem	Obrat ve zbrojním průmyslu
1	4	BAE Systems (Velká Británie)	22,359	17,159 (77%)
2	7	Thales (Francie)	13,310	8,476 (64%)
3	8	EADS (vícenárodní)	37,797	8,037 (21%)
4	9	Finmeccanica (Itálie)	10,857	5,896 (54%)
5	18	Rolls Royce (Velká Británie)	9,960	2,490 (25%)
6	20	DCN (Francie)	2,085	2,085 (100%)
7	22	Rheinmetall (Německo)	5,334	2,014 (38%)
8	23	Dassault Aviation (Francie)	4,144	2,009 (49%)
9	24	Snecma (Francie)	8,037	1,846 (23%)
10	26	Smiths Industries (Velká Británie)	4,235	1,778 (42%)

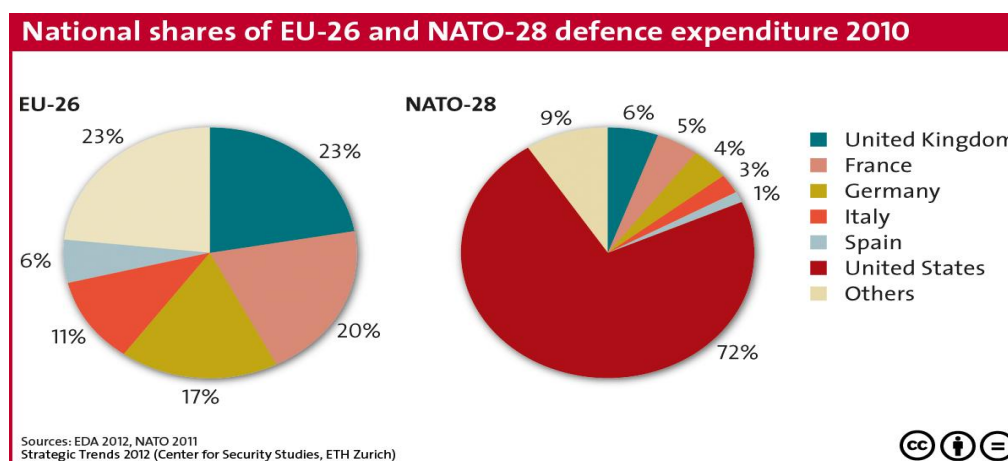
tab.č.3. 10 největších průmyslových zbrojních společností v zemích EU v roce 2003 – obrat v mld. dolarů (Defence News Top 100) zdroj: <http://special.defensenews.com/top-100/> (12.5.2012)

I když by se mohlo na první pohled zdát, že konsolidace a přebudování obranného průmyslu v Evropě po roce 2000 proběhly úspěšně, nebylo to tak zcela pravda, jelikož proces evropské integrace nevyřešil, a ani efektivně nemohl, dostatečnou poptávku po zbrojním materiálu a vojenských akvizicích vedoucích k vytvoření jednotného evropského zbrojního trhu. Obecným zdůvodněním slabé poptávky byla skutečnost, že členské země EU vydávaly velmi malé částky na obranu a kromě toho, jen mizivá část z těchto finančních položek byla použita ke zbrojním akvizicím. Například v roce 2002 vydala EU na obranu celkem 156 mld. eur (1,7 % HDP). V roce 2005 byla konečná částka 193 mld. eur (1,8 % HDP) a v roce 2009 i 2010 byly celkové obranné výdaje shodné, 194 mld. eur (1,6 % HDP). Jak ukazuje tab. č.4. výdaje na obranu u většiny EU zemí klesají pod 2 % HDP, které lze označit za kritickou hranici, nad kterou se pohybovali v roce 2010 pouze Britové a Francouzi (ze států s významným zbrojním průmyslem). Většina ostatních evropských zemí (včetně Italů, Němců, Španělů i Švédů) se nacházela v roce 2010 pod touto hranicí a bohužel se tento stav stává trendem i v dalších letech. Tabulka č.5 komparuje obranné výdaje členských zemí

EU a NATO v roce 2010 a není až tak zásadním překvapením, že tři čtvrtiny NATO rozpočtu financují Spojené státy a zbylých 28 % všechny ostatní EU státy. Levý graf přibližuje financování EU obranného rozpočtu ve stejném roce, a ani zde není žádným překvapením, že dominantní roli zde sehrávají velcí evropští hráči, konkrétně Velká Británie 23 %, Francie 20 %, Německo 17 %, Itálie 11 %, Španělsko 6 % a zbylých 23 % představuje ostatních 20 EU členských zemí dohromady, což je srovnatelný podíl jako např. u Velké Británie či Francie.

tab. č.4. Výdaje na obranu 26 EU členských zemí v roce 2010 –měřeno v % z HDP (Center for Security Studies, ETH Zurich) zdroj: <http://www.sta.ethz.ch/Strategic-Trends-2012/The-strategic-weakening-of-debt-ridden-Europe> (3.7.2012)

tab. č.5. Výdaje na obranu 26 EU členských zemí a 28 NATO členských zemí v roce 2010 –podíl v % na celkovém rozpočtu (Center for Security Studies, ETH Zurich) zdroj: <http://www.sta.ethz.ch/Strategic-Trends-2012/The-strategic-weakening-of-debt-ridden-Europe> (3.7.2012)

Pro lepší ilustraci k pochopení evropského zbrojního průmyslu uvedu příklad významného evropského zbrojního projektu. Jednou z mála výjimek zbrojních programů založených na společné poptávce mající velmi silný politický kontext, a který konkrétně poukazuje na zásadní zájmy obranných industrialistů při participaci na evropské obranné a bezpečnostní rovině, je projekt přepravního letadla A400M vyráběného ve Španělsku (EADS/CASA). Evropští obranní industrialisté postupují velmi cíleně a „elegantně“, jelikož je obecně známým faktem, že EU doposud nemá dostatečné přepravní kapacity pro plnění zahraničních misí a operací a logistický servis do současnosti zajišťovalo NATO či dokonce třetí strana, a tak se tedy evropský průmysl snaží efektivně zaplnit mezeru v obranných a bezpečnostních strukturách a vše je i politicky legitimizováno na základě politické shody nad tímto projektem. Podobnou situaci lze identifikovat u pilotního projektu evropského stíhacího letounu Eurofighter, na jehož výrobě se podílí britská BAE Systems, italská Alenia Aeronautica a multi-národní konsorcium EADS⁸⁴.

Tato kapitola se snažila ukázat vývoj v obranném průmyslu v EU během období jeho konsolidace, restrukturalizace a slučování jednotlivých národních firem do nadnárodních korporací. Také zmínila nedostatečnou politickou integraci, kterou bylo potřeba rozšířit, nejvíce v oblasti formující se Evropské obranné agentury směrem ke společnému evropskému trhu s obranným materiálem v kontextu liberalizačních procesů.

Na základě vytvoření Evropské obranné a bezpečnostní politiky Amsterdamskou smlouvou (1999) a integračních aktivit EU v oblasti obrany a vyzbrojování (OCCAR, WEAG/WEAO, LiI atd.), vlivem stále se zmenšujícím obranným rozpočtům evropských států a od roku 2003 narůstajícím zbrojním potřebám EU, mimo jiné i díky spuštěnému mechanismu evropských misí/operací mimo území EU s i bez pomoci NATO, začíná Evropská komise poukazovat na skutečnost, že je potřeba upravit konkrétní podmínky v rámci obranného průmyslu v několika oblastech: poptávce i

⁸⁴ Viz. více: Eurofighter Typhoon. Dostupné z: <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/consortium-structure.html> Otevřeno 12.5.2012.

abídce po obranném materiálu, regulaci trh v této oblasti a v obranném výzkumu, což učinila ve svém sdělení „Toward an EU Defence Equipment Policy“⁸⁵.

⁸⁵ European Defence-Industrial and Market Issue. Towards an EU Defence Equipment Policy. European Commission. COM(2003)113 Brussels, 11.3.2003. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0113:FIN:en:PDF> Otevřeno 23.5.2012.

4. Evropská obranná agentura

O rok později, tedy v době nově rozšířené EU o 10 členských zemí převážně z východní a střední Evropy, dochází v zemích EU15 k založení Evropské obranné agentury na základě rozhodnutí Rady ministrů EU z 12.července. Jejím cílem je již od svého vzniku podpora členských států EU (i Rady) v úsilí o zlepšení obraných schopností EU v oblasti řešení krizí a podpora obranné a bezpečnostní politiky do budoucna⁸⁶. Na základě zakládajícího dokumentu plní Agentura několik základních funkcí v konkrétních oblastech:

- *v rozvoji vojenských schopností (Capabilities) v oblasti zvládnání krizí*
- *v podpoře obranného výzkumu a technologiích (Research and Technology - R&T)*
- *ve spolupráci týkající se vyzbrojování (Armaments)*
- *vytváření Evropského trhu s obranným materiálem (European Defence Equipment Market – EDEM) v souladu s posilováním Evropské obranné technologické a průmyslové základny (European Defence Technological and Industrial Base - EDTIB)*

Ačkoliv byl zakládající status agentury strohý a volná ruka působnosti byla dána samotné instituci, ta si své pevné místo v evropském institucionálním rámci vydobyla poměrně rychle. Vyplývalo to ze stále rostoucí role ESDP, vysílání vojenských i civilních osob do misí EU, budování evropských společných obraných kapacit či oblasti výzkumu a technologického rozvoje. Pro institucionální zařazení agentury je nutné zmínit její podřízenost Radě, finanční fungování Agentury je zajištěno celkovým rozpočtem EDA, který byl v roce 2010 ve výši 31 mil. eur. Velká část této sumy byla určena na provozní náklady i vlastní fungování instituce a menší část, konkrétně 8,4 mil. eur, je určeno na projektové studie z operačního rozpočtu (součást celkového rozpočtu)⁸⁷. Projekty a programy jsou financovány zainteresovanými členskými státy EU, na základě vytváření konkrétních skupin států se stejným cílem (v roce 2009 to

⁸⁶ Společná akce Rady 2004/511/SZBP, Ibis.

⁸⁷ Financial Rules of the European Defence Agency, 4 November 2006, European Defence Agenda, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/documents/06-11-04/Financial_Rules Otevřeno 23.5.2012

byla částka okolo 170 mil. eur). Pro srovnání situace oproti zámoří, v roce 2006 byly výdaje na obranu Spojený států amerických přibližně 490 mld. eur, zatímco výdaje států participujících v EDA (bez Dánska) byly okolo 200 mld. eur., což je téměř dvaapůlkrát méně pro EU⁸⁸. Aby byla Agentura schopna efektivně a systematicky fungovat a především realizovat své projekty, je nutné, aby měla funkční strategické vymezení své činnosti, ačkoliv se současný trend vedení agentury spíše zaměřuje na samotné projekty. Vzájemná propojenost strategického rámce i konkrétních projektů je komplexním procesem a ten zahrnuje celou škálu činností, od obranného plánování, přes průmysl až po výzkum.

Strategický rámec Agentury tvoří čtyři klíčové dokumenty⁸⁹:

- *Plán rozvoje schopností – Capability Development Plan (CDP)*
- *Strategie evropského obranného výzkumu a technologií – European Defence Research and Technology (EDRT)*
- *Strategie evropské spolupráce ve vyzbrojování – European Armaments Co-operation Strategy (EACS)*
- *Strategie evropské obranné technologické a průmyslové základny – European Defence Technology and Industrial Base (EDTIB)*

I když jsou tyto čtyři základní strategické dokumenty na první pohled sourodé, ve skutečnosti se reálně jeví jako nekoherentní a jejich vzájemná provázanost není také vždy zcela jasná. Na druhou stranu však tvoří „základní referenční rámec pro zlepšení obranných schopností EU a vzájemnou interakci“⁹⁰. Plán rozvoje schopností lze jednoduše charakterizovat jako hlavní strategický dokument Agentury zastřešující i další strategické aktivity a jeho podstata spočívá ve výstavbě rozvoje obranných kapacit členských států EU na funkčním základu. Strategie evropského obranného výzkumu a

⁸⁸ European – United States Defence Expenditure in 2006, European Defence Agenda, 21 December 2007, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/publications/07-12-21/European_United_States_Defence_Expenditure_in_2006 Otevřeno 23.5.2012

⁸⁹ EDA Working Programme 2008, Koncepční dokument schválený Řídicím výborem EDA - EDA Work Programm 2008, European Defence Agenda, 19 November 2007, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/documents/07-11-19/EDA_Work_Programme_2008 Otevřeno 23.5.2012

⁹⁰ KOLÍN, Vilém. Evropská obranná agentura v šesti letech, Obrana a strategie. Roč. 2010, č. 1. Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2010/clanky/evropska-obranna-agentura-v-vesti-letech.html> Otevřeno 23.5.2012.

technologií představuje reakci na neefektivní evropské působení členských států v oblasti výzkumu a technologií, kde měly všechny členské státy svoji výraznou národní doménu a je zde hlavní podstatou vytvoření efektivního způsobu zapojení všech zainteresovaných aktérů⁹¹. Strategie evropské spolupráce ve vyzbrojování velmi pozitivně obhajuje potřebu společného postupu v otázce vyzbrojování včetně zachování a dostání všem nutným požadavkům (schopnost, export, mezinárodní spolupráce) a má určité strategické cíle: 1. tvorba, podpora a usnadnění společných obranných potřeb 2. tvorba konkrétních nástrojů k efektivnímu vyzbrojování⁹². Nakonec Strategie evropské obranné technologické a průmyslové základny, nejstarší strategický dokument Agentury vůbec vyzývající k vytvoření takové technologické a průmyslové základny, jež bude schopna plnit požadavky členských států a bude schopna je funkčně vyzbrojit i vystrojit pro plnění závazků SZBP, resp. EBOP⁹³.

4.1. *Směrem ke společnému Evropskému trhu s obranným materiálem*

Vznik EDA lze možno interpretovat různými způsoby. Vít Střítecký spatřuje založení EDA jako odpověď na již rozprouděnou dynamiku EBOP a tedy vyzbrojování armád členských zemí. Vznikl by tak ucelený režim nákupu za podmínky fungování EDEM, který by díky liberalizačním procesům v tržním prostředí odstranil některé nekonkurence schopné hráče na poli obranného průmyslu⁹⁴. Alternativní vysvětlení je možné interpretovat právě na základě přímých zájmů evropských obranných industrialistů. Ti si všímají možnosti, že by právě EDA mohla mít zásadní vliv a význam na plánování či organizování akvizic jednotlivých členských států EU, což by přispělo právě k oslabení pozice jednotlivých průmyslových firem a celý proces by směřoval k centralizaci na evropské úrovni, což je pravý opak jejich zájmu.

Avšak jakýkoliv pohled na EDA či EDEM naráží již počátku všech integračních snah na jednu zásadní problematiku, a to článek 296 Smlouvy o EU (v Lisabonské smlouvě čl. 346), který vládám národních států dává možnost vyjmout zbrojní kontrakty

⁹¹ European Defence Research & Technology Strategy, European Defence Agenda, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/ResearchandTechnology> Otevřeno 23.5.2012.

⁹² European Armaments Co-operation Strategy, European Defence Agenda, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Armaments> Otevřeno 23.5.2012.

⁹³ Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base, European Defence Agency, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Technologicalandindustrialbase> Otevřeno 23.5.2012.

ze všeobecných ustanoveních o veřejných zakázkách. Je zcela evidentní, že se národní vlády nechtějí vzdát možnosti tento mechanismus uplatnit a tím vlastně protekcionisticky podpořit národní obranný průmysl ve vlastních zbrojních kontraktech, což vyhovuje i zbrojním společnostem, které se zcela nemusí řídit pravidly EU. Především Evropská komise postupně nahlíží na uplatňování článku 289/346 jakožto na překážku volné trhu v oblasti obchodování s obranným materiálem a snaží se ho co nejvíce eliminovat, což však není úplně tak jednoduché, protože by muselo dojít k revizi primárního evropského práva. Proto tedy Komise usiluje o jasné vymezení, za jakých podmínek ho lze použít či uplatňovat a popřípadě se zasazuje o jednotný výklad Evropského soudního dvoru⁹⁵. V roce 2004 vydává Komise „Zelenou knihu o obraně“⁹⁶, ve které uvádí možnosti, jak zvýšit transparentnost a otevření evropské trhu s obranným materiálem. Jako jedno z možných východisek spatřuje v zavedení „kodexu chování (Code of Conduct)“, avšak jeho dodržování je založeno na bázi dobrovolnosti a Komise nemá žádný efektivní nástroj k vymáhání dodržování. Následně tedy v roce 2006 vzniká v odkazu na Zelenou knihu mezivládní režim v oblasti obranných zakázek a řídí se souhrnem několika pravidel: prvním z nich je „Kodex chování ve zbrojním nákupu“, zaměřující se nejvíce na otázku přeshraničních výběrových řízení v rámci čl. 296 a zavádí v činnost „elektronického věstníku“ pro transparentní vypisování pohledávek v rámci zbrojního materiálu v EU. Druhým pravidlem je „Kodex chování v dodavatelském řetězci“ týkající se zejména zapojení středních a malých podniků do trhu s obranným materiálem v rámci jejich subdodavatelské role⁹⁷.

Obzvláště detailně se Komise zaměřuje na zboží „dvojitého užití“, tedy jak na oblast civilní, tak vojenskou či jejich kombinaci. Ve svém interpretačním sdělení se zaměřuje právě na rozlišení vojenských zakázek, a tudíž uplatnění zmiňovaného čl. 296⁹⁸. Na druhou stranu, zmiňovaný čl. 346/296 má i pozitivní dopad na bezpečnost, a

⁹⁴ SCHMITT, Burckard. *Toward a European Defence Equipment Market*. Paris: Institute for Security Studies, 2005.

⁹⁵ *Směrnice Evropského parlamentu a Rady o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby*. 2004/18/ES. Brusel. 31.3.2004. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:134:0114:01:CS:HTML> Otevřeno 1.7.2012.

⁹⁶ *Zelená kniha: Veřejné zakázky v oblasti obrany*. KOM(2004)608, Brusel, 23.9.2004, Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2004/com2004_0608cs01.pdf Otevřeno 1.7.2012.

⁹⁷ STŘÍTECKÝ, Vit. Rozvoj Evropského trhu s obranným materiálem na okraji českého zájmu. In. STŘÍTECKÝ, Vit a kol. (ed.). *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. ISBN 978-80-86506-93-7. 237s.

⁹⁸ *Interpretační sdělení o uplatňování článku 296 Smlouvy s ohledem na zadávání zakázek v oblasti obrany*. KOM (2006)779 final, Brusel. 7.12.2006, Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:cs:PDF> Otevřeno 1.7.2012.

to kompenzačními opatřeními Komise v podobě offsetů. Protože se Evropská komise snaží jejich použití co nejvíce eliminovat, členské země EU ve většině případů vycházejí Komisi vstříc schválením „Kodexu chování v otázce offsetů“, ale prozatím nejsou ochotny se jich zcela vzdát⁹⁹. Za zmínku stojí ještě jeden důležitý dokument týkající se zadávání zakázek v obranném sektoru, který je de facto nejnovější interpretací čl. 346 a byl součástí obranného balíčku v roce 2009. Tato směrnice zdůrazňuje, že se bude týkat oblastí, kde nebudou „výlučně“ ohroženy zájmy státu¹⁰⁰. Ačkoliv má tato směrnice za cíl stimulovat vytvoření fungující EDEM, ve skutečnosti spíše dochází k prosazování národních zájmů jednotlivých států na úkor jednotného evropského tržního prostředí.

Zhodnocení Evropské obranné agentury v kontextu vytváření společného trhu s obranným materiálem pohledem obranných industrialistů není jednoduchá záležitost. Na jedné straně zcela evidentně výše zmíněná opatření ze strany Evropské komise budou mít přímý důsledek k dynamickému počátku EDEM a také vybudování společné evropské obranné průmyslové a technologické základny přes jednotlivé členské státy EU a jejich struktury. Pohledem z druhé strany, evropští industrialisté budou mít eminentní zájem, aby si národní vlády zachovaly dostatečný „manévrovací“ prostor k uplatnění svého vlivu a rozhodování, především v oblasti zadávání zakázek, státní podpoře národního obranného průmyslu, uplatňování offsetové politiky, podpora národní úrovně výzkumu, vývoje a technologií). Z výše popsaných procesů obranné integrace na evropském poli je prozatím identifikovatelné, že prozatím nedojde v současné době k liberalizovanému tržnímu prostředí s obranným materiálem v podobě liberalizovaného vnitřního trhu EU jako je tomu u jiných průmyslových sektorů, i když k tomu integrační dynamika v období 1999-2005 silně tendovala.

A tak z uvedeného textu lze poměrně čitelně identifikovat, že v nejbližší době nelze očekávat nikterak zásadní předěl v liberalizačním procesu v oblasti evropského obranného průmyslu. Zároveň je však potřeba vzít v potaz skutečnost, že určitá část evropské industriální základny nepřežije v současných ekonomických podmínkách a ani proces liberalizace EDEM není řešením. Bude se to týkat nejvíce malých a středních

⁹⁹ *A Code of Conduct on Offsets Agreed by the EU Member States Participating in the European Defence Agency*. Brusel, 3.5.2011.

¹⁰⁰ *Směrnice Evropského parlamentu a Rady o koordinaci postupů při zadávání zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES*. 2009/81/ES. Brusel, 31.3.2004

národních firem z malých a středních EU členských zemí a důvod není ani tak strategický, jako právě ekonomický. V kontextu globálních zbrojních procesů, které se nyní odvíjejí hlavně mimo EU prostředí, bude proces liberalizace evropského obranného trhu pouze podružným tématem¹⁰¹.

¹⁰¹ Viz. více se tomuto tématu věnuje český pracovník v EDA Vilém Kolín. – např. KOLÍN, Vilém. Proč Česká republika potřebuje strategii obranné průmyslové základny? *Obrana a strategie*. 2012, roč. 12. č. 1., s. 63-72. <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2012/volna-tribuna/proc-ceska-republika-potrebuje-strategii-obranne-prumyslove-zakladny.html> Otevřeno 12.7.2012.

5. Regionalizace evropské bezpečnosti

Jak naznačuje závěr předchozí kapitoly věnující liberalizačním tendencím vedoucím směrem ke společnému evropskému trhu s obranným materiálem, doposud nebyla Evropská unie takto zásadní projekt schopna uskutečnit na celoevropské úrovni. Jako jednou z možných odpovědí evropských obranných industrialistů směrem k formování efektivní iniciativy v oblasti obrany a bezpečnosti lze označit proces regionalizace. Ten je v současnosti trendem v celé EU a nevyhýbá se žádné agendě, a už vůbec ne oblasti evropské bezpečnosti a obrany. Jak je již na první pohled patrné, regionalizační tendence EU nejsou žádnou novinkou a objevují se už na půdě formující se evropské bezpečnosti od počátku 90. let.

Velmi často je v souvislosti s trhem pokrývající obranný a bezpečnostní průmysl zmiňována skutečnost, že velkou část, či dokonce většinu, všech procesů ovládá liberalizační tendence, jež si postupně po malých částech podmaňuje daný trh. Avšak toto tvrzení je po bližším prozkoumání dané problematiky nutno považovat za zavádějící a účelné a ukazuje se jako irelevantní. Většina všech liberalizačních tendencí, a to nejen v oblasti trhu se zbrojním materiálem, jsou globálním procesem přicházejícím „shora“. Naopak regionální pohled nabízí možnost participaci aktérů z nižší úrovně, např. v podobě národních států nebo regionů či dokonce na úrovni jednotlivých společností (firem) zabývajících se výrobou či prodejem bezpečnostního a vojenského materiálu, a který je do jisté míry decentralizován a působí „zdola“.

Poměrně dobře ilustrujícím příkladem by mohlo být založení organizace OCCAR, byť není pouze a jenom regionálním uskupením. Jak už tomu na trhu se zbrojním materiálem bývá, integrace v leteckém průmyslu je obvykle tahounem mezi ostatními sektorovými odvětvími. A tak v roce 2003 se sedm vlád národních států pod německým vedením bylo schopno domluvit na velmi úzké spolupráci při realizaci programu velkého přepravního letounu Airbus A400M. Tuto iniciativu je možné na jedné straně interpretovat jako snahu o alternativní postup a vymezení se v toho času vznikající a ne ještě efektivně fungující Evropské obranné agentury (EDA) i Evropského trhu s obranným materiálem (EDEM). Na druhou stranu je zde poměrně

silný regionální kontext a vazba na konkrétní země EU, které spojuje určitý zájem¹⁰². Právě v tomto momentě se nabízí dostatečně široký prostor pro možné uplatnění zájmů jednotlivých národních obranných industrialistů, kteří by skrze participaci v lokálních zbrojních kontraktech uplatňovali svůj vliv na možnou podobu evropských obranných a bezpečnostních struktur.

V následujícím textu se konkrétně zaměřím na tři nejvýznamnější regionální iniciativy, které v současnosti probíhají v oblasti zbrojního průmyslu v Evropě: na Francouzsko-britskou spolupráci, Výmarskou iniciativu a Severskou obrannou spolupráci.

5.1. *Francouzsko-britská iniciativa*

Asi nejznámější, a mimo jiné také nejviditelnější evropskou regionální kooperací v rámci evropského zbrojního průmyslu lze označit francouzsko-britskou spolupráci v oblasti obrany a bezpečnosti podepsanou v roce 2010¹⁰³. Velmi často je právě tato smlouva připodobňována k britsko-francouzské deklaraci ze St. Malo z roku 1998, jež poukazovala na nutnost a potřebu vytvoření autonomních evropských sil¹⁰⁴. Není snad zcela nutné dlouze připomínat, že tato iniciativa má konkrétní přínos nejen pro EU, ale i pro NATO. Velká Británie a Francie představují nejdůležitější státy SZBP/EBOP a vynakládají nejvíce finančních prostředků na obranu (Z EU 26 rozpočtu je to u Britů 23% a u Francouzů 20% a v NATO 28 je to u Britů 6 %, zatímco u Francouzů 5 %)¹⁰⁵. Společně tedy Velká Británie a Francie představují téměř polovinu evropského obranného rozpočtu a zároveň obě země vydávají celkově 75 % financí do oblasti výzkumu a vývoje¹⁰⁶. I když by se na první pohled mohlo zdát, že zde dochází k velmi úzké spolupráci dvou velkých evropských hráčů, byť ne vždy spolu vycházejících zcela

¹⁰² BRIGANTI, de Giovanni. Op-ED: A400M: *Where Was OCCAR?* 27 January 2010. Dostupné z: <http://www.defense-aerospace.com/article-view/feature/111679/a400m%3A-where-was-occar%3F.html>
Otevřeno 23.2.2012

¹⁰³ *Threaty between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the French Republic for Defence and Security Co-operation*. London, Treaty Section, Foreign and Commonwealth Office, 2 November 2010.

¹⁰⁴ LINDLEY-FRENCH, Julian. *Britain and France: A Dialogue of Decline? Anglo-French Defence Co-operation and Implications for the European and Euro-Atlantic Security and Defence Relationships*. London: Chatham House International Security Programme Working Paper: ISP PP2010/02, 2010.

¹⁰⁵ Viz. více tabulka č. 5 v příloze.

¹⁰⁶ LINDLEY-FRENCH, J. Ibid. p. 36.

v ideálním vztahu (postoj Francie k Irácké krizi 2003 či naopak britský skepticismus vůči EU integraci), nicméně oba nejsilnější EU především motivuje pragmatický zájem vyplývající ze vzájemné kooperace. Stejně tak ani jeden signatář nikterak nezměnil své zahraničně-politické a bezpečnostní zájmy, proto např. nadále si Velká Británie udržuje těsný vztah se Spojenými státy. Smlouva byla podepsána v duchu „vzájemně sdílet maximum možného“ k co největší spokojenosti partnerů na obou stranách Lamanšského kanálu. Smlouva zmiňuje konkrétní oblasti, ve kterých hodlají země kooperovat, které jsou velmi rozmanité: od oblasti jaderné spolupráce (problém závislosti Velké Británie na USA), odstraňování technických bariér v rámci námořních sil, sdílení zpravodajských služeb přes sbližování vojenského průmyslu. A právě tato oblast je zásadní na celé spolupráci. Ačkoliv obě vlády mluví o svých průmyslových koncernech jako o národních šampionech, je zcela evidentní, že by se neobešly bez vzájemné a mezinárodní kooperace či bez zainteresování dodavatelů či subdodavatelů z jiných EU států¹⁰⁷. Dále dohoda zmiňuje, zvláště ve vztahu k obrannému průmyslu, participaci na společných projektech, které se týkají zejména leteckého průmyslového sektoru: konkrétně projekt strategického tankovacího letounu, velkého strategického přepravního letounu (Boeing, Airbus) či již mnohokrát zmiňovaný transportér A-400M. Nakonec je to vytvoření „EUROGROUP“, obsahující více dílčích témat, který však mají stejný základ v oblasti propojení evropské obrany a NATO. Dokonce dohoda zmiňuje vytvoření společné brigády o počtu 10 000 vojáků¹⁰⁸.

V kontextu samotné smlouvy a její výsledné podoby je nutno si uvědomit, že dohoda není postavena na společné vizi bilaterální, multilaterální či evropské obrany. Je postavena na čistě pragmatických zájmech jak Velké Británie, tak Francie s cílem do jisté míry ochránit národní zbrojní průmyslové koncerny.

Obě země představují šestou největší ekonomiku světa a jejich investice do obrany je v absolutních číslech řadí na druhou resp. třetí pozici. Jak již bylo naznačeno výše, do této situace mohou významně promluvit plánované škrtky v obranných

¹⁰⁷ V britském zbrojním průmyslu je za národního šampiona považovaná jednoznačně BAE Systems (největší evropský zbrojní koncern a světová dvojka) a na francouzské straně je to Thales (evropská dvojka)

¹⁰⁸ LINDLEY-FRENCH, J. Ibid. p. 37-42.

rozpočtech. V následujících 4 letech hodlá Británie ušetřit 8 % nákladů v obranném rozpočtu a ve Francii není situace nikterak rozdílná¹⁰⁹.

Jak už bylo zmíněno na počátku kapitoly, tato Francouzsko-britská iniciativa nepředstavuje novější modifikaci dohody ze St. Malo v roce 1998, proto by neměla být s touto dohodou ztotožňována. Naopak iniciativa představuje funkční multi-sektorovou pragmatickou spolupráci dvou nejdůležitějších zemí EU s vojenským průmyslem a je tak do jisté míry dynamickým prvkem pro nastartování integrace směrem ke společnému evropskému trhu s obranným materiálem, který představuje pro obranné industrialismy dostatek prostoru k prosazování svých zájmů. Na druhou stranu se EDA staví k oběma signatářům dohody v oblasti průmyslové základny poněkud skepticky, poněvadž je na ni nahlíženo z britského pohledu jako „talking-shop“ a Francouzi, její velcí podporovatelé, zatím neudělali žádný významný krok k posílení její pozice v rámci EDEM¹¹⁰.

5.2. *Výmarská iniciativa*

V návaznosti na Gentský rámec¹¹¹ odrážející těžkou ekonomickou situaci v oblasti národních obranných rozpočtů, je nutno zmínit iniciativu Výmarské skupiny. Stejně jako předchozí francouzsko-britská regionální iniciativa staví na principu „pooling a sharing“ jakožto základu zavedení stálé strukturované spolupráce, kterou přinesla Lisabonská smlouva. A tak Francie, Německo a Polsko položilo základ dalšímu evropskému regionálnímu uskupení tzv. Výmarské obranné kooperace.¹¹² Klíčovým bodem vzájemné spolupráce třech evropských zemí je zavedení „EU Battle Group“, tedy bojových uskupení Evropské unii fungujících v rámci EBOP. Vytvoření společné EU Battle Group není primárním počinem zemí výmarského trojúhelníku, ale podobně formované EU vojenské jednotky běžně fungovaly, např. Severská bojová

¹⁰⁹ The Major Projects Report 2010, Ministry of Defence, National Audit Office. Dostupné z: http://www.nao.org.uk/publications/1011/major_projects_report_2010.aspx Otevřeno 20.7.2012.

¹¹⁰ JONES, Ben. *Franco-British military cooperation: a new engine for European defence?* Paris, Institute for Security Studies. Occasional Paper no.88, February 2011.

¹¹¹ Pooling and sharing, German-Swedish initiative: Food for Thought, Berlin, Stockholm, November 2010. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede260511deseinitiative_/sede260511deseinitiative_en.pdf Otevřeno 20.7.2012.

¹¹² DICKOW, Marcel et al. *Weimar Defence Cooperation – Projects to Respond to the European Imperative*, SWP Working Paper, Berlin: SWP November 2011.

jednotka pod švédským velením, dále pak HELBROC bojová jednotka pod řeckým velením či nám dobře známá Česko-slovenská bojová jednotka. Vytvoření Battle Group v jednotlivých regionech má obvykle za následek vnesení impulzu do průmyslové základny zainteresovaných zemí, což prakticky u všech regionů nastalo.

Dobré vyhlídky na úspěch Výmarského uskupení zvyšuje pragmaticky sestavený plán se třemi časovými obdobími. V krátkodobém horizontu představuje cíl vytvoření již zmiňované společné „EU Battle Group“. Ta by se měla později proměnit v „BG Plus“, tedy trvalejší, silnější a flexibilnější jednotku. Zatímco hlavní odpovědnost za logistiku by mělo převzít Německo, Francie by se měla postarat o lékařskou složku. V rámci společné spolupráce by se měly problémy řešit v oblasti C3 (command, kontrol and communication)¹¹³.

Druhou-střednědobou prioritou by se měl stát vývoj společného MALE UAV¹¹⁴ využitelné k nasazení jak pro civilní, tak i vojenské monitorování v rámci misí/operací EU UAV obecně představuje vhodnou prioritu, neboť rozmanitý charakter UAV technologie umožňuje zapojení úzce specifikovaných SMEs. Reálnou možnost v tomto směru také představuje zřízení projektu kategorie B v rámci Evropské obranné agentury, do kterého by se přirozeně mohly zapojit i další členské země.

Dlouhodobá spolupráce Výmarské skupiny by se měla zaměřit na obrněná bojová vozidla, což je jedna z nejtradičnějších oblastí výroby v evropském zbrojním průmyslu, ale zároveň také nejvíce roztržitého, jelikož téměř každý národní trh s obranným materiálem v Evropě si snaží protekcionisticky chránit svoji výrobu. Výjimku představuje Velká Británie a Francie, jelikož v roce 2005 EDA napočítala ve 26 členských zemích celkem 23 programů vyrábějící obrněná vozidla. Výmarské skupina by tak mohla ukázat cestu při hledání možností spolupráce mezi velkými podniky jako je Nexter, KMW, Rheinmetall i Bumar.

Iniciativy Výmarské skupiny jsou velmi inspirativní, neboť reflektují reálnou strategickou, politickou i ekonomickou situaci. Francie, Německo a Polsko představují jedny z nejvýznamnějších aktérů v oblasti evropských obranných a bezpečnostních

¹¹³ JANKOWSKI, Dominik: *For EU Defence Weimar Triangle not Enough*. World Politics Review, 3 March 2011. Dostupné z: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/8071/for-eu-defense-weimar-triangle-not-enough> Otevřeno 20.7.2012.

¹¹⁴ Medium Altitude, Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle

aktivit v Unii. Jejich průmyslové základny v oblasti obranného materiálu patří mezi nejsilnější a nejdynamičtější v Evropě a právě jejich zájmy těchto obranných industrialismů mohou uplatňovat svůj vliv na rozhodovací politické mechanismy a jejich sdružení do regionálního uskupení, jako je např. Výmarská iniciativa, jejich pozici posílí.

5.3. *NORDEFKO*

Severská obranná spolupráce, která ve své tradici dosahuje až do 50. let. Organizaci tvoří pět zemí severní Evropy, konkrétně Norsko, Švédsko, Finsko, Dánsko a Island. Avšak Norsko a Island není členem Evropské unie, tudíž se nemůže podílet na aktivitách SZBP/EBOP a EDA. Dánské království se jako jediný stát EU 27 nepodílí na participaci v EDA a Finsko i Švédsko nejsou členové NATO. NORDEFKO je tedy poměrně různorodá skupina států, která však má k sobě blízkou právě díky regionální identitě. Skupina navazuje na iniciativy původní NORDSUP, NORDCAPS a NORDAC, které se v roce 2009 sloučily v jednu organizaci¹¹⁵. Základním cílem organizace je spolupráce zainteresovaných zemí v oblasti obranného a bezpečnostního sektoru včetně dosažení lepších finančních možností, kvality a lepších operačních schopností. Obecně vzato. Nordická obranná spolupráce se cíleně zaměřuje na kooperační potenciál svých aktérů v zahraničním působení, především operací jak pod hlavičkou NATO, tak i EU či popřípadě OSN. Skupina má několik zásadních cílů a priorit: posílit operační a kapacitní spolupráci související s misemi/operacemi, snížení byrokratické zátěže související s příhraničními aktivitami, nastavení synchronizace zejména v oblasti obranných akvizic a budování kapacit a koordinovat společně vzdělávání, trénink a vojenská cvičení¹¹⁶. Co se týče obranného průmyslu, není Nordická skupina tak úzce průmyslově provázána, jako je tomu u iniciativy Francouzsko-britské či Výmarského trojúhelníku. Jejich kooperační potenciál je spíše operační, čehož je výborným příkladem jejich společné působení v Afghánistánu v rámci mise ISAF¹¹⁷.

¹¹⁵ Viz. více: Dostupné z: <http://www.nordefco.org/facts-abou/history-an/> Otevřeno 25.7.2012.

¹¹⁶ *The NORDEFKO Chod Guidance*. Version 2.0., NORDEFKO, 2 December 2011 Dostupné z: <http://www.nordefco.org/facts-abou/documents/> Otevřeno 25.7.2012.

¹¹⁷ Annual Report 2011, Military level, NORDEFKO. Dostupné z: http://www.nordefco.org/sfiles/73/2/file/nordefco_ar_lo-res.pdf Otevřeno 25.7.2012.

NORDEFECO nemá žádný konkrétní společný obranný projekt, na němž by byla závislá její existence. Na druhou stranu, její potenciál se nachází především už ve výše zmíněné operační schopnosti několika sousedních zemí regionu ve společném zahraničním působení (ať bojovém, či civilně-rekonstrukčním). Jak už text několikrát zmiňuje, oblast EU misí/operací dává dostatečnou příležitost evropským industriálním kruhům, konkrétně v případě NORDEFECO obzvláště regionálním firmám, dostatek příležitosti na nich participovat převážně v podobě zbrojních akvizic, možných společných projektů v rámci EDA a tím v přenesené podobě uplatňovat vliv na formování politických rozhodnutí v rámci evropské obranné a bezpečnostní iniciativy.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažil identifikovat vliv obranného industriálního sektoru na proces vytváření evropské obrany, respektive na oblast iniciativ v obranné a bezpečnostní rovině (EBOP/SBOP). Jak jsem již uvedl v úvodu, o tomto procesu se nikterak výrazně nehovoří jak v českém, tak ani v evropském akademickém prostředí. Ihned v počátku výzkumu to byla pro mě poměrně zarážející skutečnost, jelikož ve Spojených státech je spojení zájmů průmyslového sektoru s politickým rozhodovacím mechanismem vcelku běžné. Stejně tak ani dostupná literatura a zdroje se tomuto propojení nikterak specificky nevěnují. Zcela záměrně jsem se ve své diplomové práci vyhnul oblasti průmyslové lobby, jelikož by byla pro toto téma zavádějící a nepřinesla by požadovaný výsledek, protože už samotná skutečnost, že by existovaly konkrétní lobbyistické vazby mezi evropským integračním mechanismem reprezentovaným např. institucionální rovinou a průmyslovým sektorem, by eliminovala další výzkum vzhledem ke zjevné neprůhlednosti lobbyistických struktur.

Tato práce si kladla za cíl odhalit a detailně se zaměřit na vliv industriálního sektoru na evropský integrační proces v obranné a bezpečnostní rovině, konkrétně na oblast EBOP/SBOP.

Samozřejmě že jsou konkrétní oblasti, kde tento vliv je zcela identifikovatelným, jako je oblast leteckého zbrojního průmyslu a vznikání jednotlivých konsorcií na základě fúzí konkrétních zbrojních koncernů v 90. letech, které by bez značné politické podpory nebyly vůbec realizovatelné. Na druhou stranu v některých oblastech tento vztah charakterizovat nelze, například oblasti výzkumu a vývoje majícího silně přeshraniční charakter.

Text diplomové práce jsem rozčlenil do třech hlavních oddílů: úvodu, pěti kapitol stati a závěru. V úvodní kapitole jsem se snažil zmapovat situaci v oblasti evropského industriálního sektoru. Jak podrobný pohled ukázal, samotná definice „industrialistů“ nebyla zcela jednoznačná a bylo možné na ni nahlížet z více stran. Jednou z nabízených alternativ byl „Kulatý stůl evropských industrialistů“ působících

v evropském integračním procesu v 80. letech. Avšak tato evropská skupina se týkala oblasti zbrojního průmyslu jen okrajově, tak jsem se dále zaměřil na vojensko-průmyslová komplex. Avšak ani ten nepředstavoval zcela kýžené spojení zbrojního průmyslu a evropských rozhodovacích mechanismů. Dalším negativem vojensko-průmyslového komplexu jsem identifikoval spíše příslušnost k americkému prostředí, než k evropskému. Proto jsem si tedy na základě zjištění nevyhovující interpretace pojmu industrialisté vydefinoval vlastní pojem „evropských obraných industrialistů“ a v textu ho využíval.

Druhá kapitola se snažila reflektovat teoretické pojetí evropské spolupráce v oblasti zahraničních, obranných a bezpečnostních otázek, k čemuž jsem využil tzv. neo-neo syntézu. Očekával jsem, že by její teoretické vysvětlení mohlo potenciálně nabídnout reflexi role zbrojní spolupráce při vytváření a prohlubování společných obranných a bezpečnostních politik. Neorealistickým pohledem jsem se zabýval tradičně-klasickým přístupem, jako je bipolární systémové uspořádání, balancování síly a bezpečnosti, skepsí vůči kooperaci či těsnější integraci nebo rolí institucí, strukturou systému. Na základě zjištění nedostatečné teoretické interpretace oblasti mé práce neorealistickým přístupem, jsem se zaměřil na možnost liberálního pohledu, jenž představoval velmi široký rámec pro evropskou integraci. Avšak jak kapitola ukázala, ani jeden z tradičních teoretických proudů v oblasti evropské integrace nepřinesl zcela příhodné vysvětlení procesu vlivu industriálního sektoru na evropskou integraci v oblasti zahraniční, obranné a bezpečnostní politiky.

Načež další kapitola detailně pojímala prostředí evropského industriálního sektoru vedoucího k zásadním ekonomickým posunům, které vyústily do liberalizačního procesu a následného založení Evropské obranné agentury a směřování k společnému evropskému trhu s obranným materiálem paralelně probíhajícího s evropským integračním procesem na obranné i bezpečnostní rovině. Právě proces restrukturalizace amerického a později i evropského průmyslu v 90. letech lze označit za možnou alternativu liberálních ekonomických procesů vůči teoretické reflexi, jež mnou zvolené téma opomíjí. Druhá část kapitoly ukazovala směr ke zbrojní konsolidaci v Evropě na příkladu jednotlivých zbrojně-průmyslových iniciativ propojených s evropským integračním procesem a také na příkladu restrukturalizace evropské průmyslové základny v jednotlivých členských zemích EU.

Další kapitola přinesla konkrétní možnosti konsolidace a restrukturalizace evropského průmyslového sektoru předznamenávaného v předchozím oddílu. Nejprve reflektovala signály vycházející z evropského zbrojního prostředí po vzniku EBOP, poté založením Evropské obranné agentury a následně iniciativami vedoucími směrem k společnému evropskému trhu s obranným materiálem. Mimo jiné jsem v této části práce identifikoval některé překážky a omezení v oblasti budování EDEM, konkrétně v oblasti vztahu národních vlád a zbrojních koncernů a zadávání státních zakázek.

Poslední kapitola se věnovala regionalizaci evropské bezpečnosti a byla do jisté míry pokračováním liberalizačního procesu, který nebyl schopen efektivně fungovat na celoevropské úrovni. Kapitola ilustrovala alternativu regionalizace bezpečnosti a obrany na třech konkrétních případech: na silně pragmatické Francozsko-britské dohodě, Výmarské skupině založené na společném působení Francie, Německa a Polska v EU Battle Group a Nordické obranné spolupráci pěti severovýchodních zemí v oblasti zahraničních operací a misích mimo Evropské území.

Samozřejmě, že jsem si vědom některých limitů této diplomové práce. Jako určitý způsob omezení spatřuji již několikrát zmiňovanou neexistenci jakékoliv literatury a pramenů ke zvolenému tématu. Ačkoliv tato skutečnost dodává práci na jedné straně punc originality a jedinečnosti, na druhé straně by bylo potřeba vytvořit kompletní teoretický rámec k dalšímu zkoumání zvolené problematiky, což by zcela jistě převyšovalo rámec tohoto textu. Také by pro budoucí možnou metodologickou reflexi zkoumané problematiky mohlo být přínosné pokusit se vytvořit sérii rozhovorů s přímými aktéry rozhodovacích evropských procesů a jednotlivými reprezentanty průmyslových společností a konsorcií.

Další směr výzkumu započatý touto diplomovou prací by se mohl ubírat detailnějším rozpracováním právě nabízené alternativy regionalizace evropské bezpečnosti v kontextu vlivu evropských obranných industrialistů na evropské integrační mechanismy v EBOP. Také by stály za ještě detailnější propracování konkrétní liberalizační tendence vedoucí k společnému evropskému trhu s obranným materiálem, a to jak v jednotlivých členských EU zemích, tak v Evropě jako celku.

Summary

The text analyzes an industrial sector itself, while exploring the process of creation of internal market within the framework of the Roundtable of European Industrialist initiative. It then moves on to discuss the European military industrial complex and it argues for the need to introduce a new term “European Defence Industrialists” in order to improve our understanding of defence cooperation in the EU. As for the thesis theoretical approach, a classical IR theoretical approach in general and classical theoretical take on European integration have proved insufficient. Therefore, the thesis explores the specific environment of European industrial sector with the aid of the liberal economics approaches. The thesis provides a thorough analysis of the process of the European defence and security regionalization against the backdrop of the influence the industrial sector to European defence and security integration process.

Použitá literatura

Dokumenty

A Code of Conduct on Offsets Agreed by the EU Member States Participating in the European Defence Agency. Brusel, 3.5.2011.

European Defence-Industrial and Market Issue. Towards an EU Defence Equipment Policy. European Commission. COM(2003)113 Brussels, 11.3.2003. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0113:FIN:en:PDF> Otevřeno 23.5.2012.

Financial Rules of the European Defence Agency, 4 November 2006, European Defence Agenda, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/documents/06-11-04/Financial_Rules Otevřeno 23.5.2012.

EDA Working Programme 2008, Koncepční dokument schválený Řídícím výborem EDA - EDA Work Programm 2008, European Defence Agenda, 19 November 2007, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/documents/07-11-19/EDA_Work_Programme_2008 Otevřeno 23.5.2012.

European Armaments Co-operation Strategy, European Defence Agenda, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Armaments> Otevřeno 23.5.2012.

European Defence Research & Technology Strategy, European Defence Agenda, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/ResearchandTechnology> Otevřeno 23.5.2012.

Interpretační sdělení o uplatňování článku 296 Smlouvy s ohledem na zadávání zakázek v oblasti obrany. KOM (2006)779 final, Brusel. 7.12.2006, Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:cs:PDF> Otevřeno 1.7.2012.

Pooling and sharing, German-Swedish initiative: Food for Thought, Berlin, Stockholm, November 2010. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede260511deseinitiative_/sede260511deseinitiative_en.pdf Otevřeno 20.7.2012.

Společná akce Rady 2004/511/SZBP z 14. července 2004 o zřízení Evropské obranné agentury. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:245:0017:0028:CS:PDF> Otevřeno 31.3.2012.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby. 2004/18/ES. Brusel. 31.3.2004. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:134:0114:01:CS:HTML> Otevřeno 1.7.2012.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady o koordinaci postupů při zadávání zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES. 2009/81/ES. Brusel. 31.3.2004

Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base, European Defence Agency, Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/Strategies/Technologicalandindustrialbase> Otevřeno 23.5.2012.

Treaty between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the French Republic for Defence and Security Co-operation. London, Treaty Section, Foreign and Commonwealth Office, 2 November 2010.

The EU-NATO Berlin Plus agreements, Assembly Fact Sheet No. 14., European Defence and Security Assembly. Assembly of Western European Union. Dostupné z: [http://www.aco.nato.int/resources/4/documents/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus\[1\].pdf](http://www.aco.nato.int/resources/4/documents/14E_Fact_Sheet_Berlin_Plus[1].pdf) Otevřeno 12.5.2012.

Zelená kniha: Veřejné zakázky v oblasti obrany. KOM(2004)608, Brusel, 23.9.2004, Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2004/com2004_0608cs01.pdf Otevřeno 1.7.2012.

Literatura

ADAMS, Gordon. *Transatlantic Defence-Industrial Cooperation and American Policy*. Washington DC., Elliott School of International Affairs. George Washington University 2002.

ANGELL, Norman. *The Great Illusion*. New York, Classics, 2010, 352 s. ISBN 978-1-61640-256-3.

ARCHICK, Kristin, GALLIS, Paul. *NATO and the European Union*. CRS Report for Congress. January 4 2005. Dostupné z: <http://www.fas.org/man/crs/RL32342.pdf> otevřeno 30.4.2012.

AYOUB, Mohamme. *The Third World Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. London : Lynne Rienner Publishers, 1995, 216 s. ISBN 1555875769.

BEARD, Charles. *The Idea of National Interests. Analytical Study in American Foreign Policy*. New York: Macmillan Company 1934.

BHASKAR, V., TO, Ted. Minimum Wages for Ronald McDonald Monopsonies: A Theory of Monopsonic Competition. *The Economic Journal*, April 1999, Vol. 109, No. 445, pp. 190-203.

- BRIGANTI, de Giovanni. Op-ED: A400M: *Where Was OCCAR?* 27 January 2010. Dostupné z: <http://www.defense-aerospace.com/article-view/feature/111679/a400m%3A-where-was-occar%3F.html> Otevřeno 23.2.2012.
- BUTLER, Smedley D. *The War Is a Racket*. Los Angeles: Feral House 1935.
- BUZAN, Barry, WEAVER, Ole, WILDE, de Jaap. *Security: a New Framework for Analysis*. London : Lynne Rienner Publishers, 1998, 239 s. ISBN 1555877842.
- CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Nový regionalismus: Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha: C.H.Beck 2007, 361 s. ISBN 8071798088. s. 37-38.
- COLLAR-WEXLER, Simon. Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union. *European Journal of International Relations*, 2006, vol. 12, no. 3, pp. 397-432.
- DEUTSCH, Karl. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press 1957, 228 s.
- DICKOW, Marcel et al. Weimar Defence Cooperation – Projects to Respond to the European Imperative, SWP Working Paper, Berlin: SWP November 2011.
- DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003, 224 s. ISBN 80-7178-725-6.
- FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. s. 124-127. ISBN 80-7325-015-2.
- GARRETT, Geoffrey. International Cooperation and Institutional choice: The European Community's internal market. *International Organization*. Spring 1992, Vol. 46. No. 2. pp. 533-560.
- GILBERT, Felix, CLAY-LARGE, David. *Konec evropské éry: Dějiny evropy 1890-1990*. Praha: Mladá Fronta, 2003, 656 s. ISBN 80-204-0887-8.
- GOW, James. *The Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*. London: Hurst & Company Publishers, 1997, 343 s. ISBN 1850652082.
- GRICECO, Joseph M. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*, 1988, vol. 42, No. 3 (Summer 1988), pp. 498-500.
- GUAY, Terrence R. *The Transatlantic Defence Industrial Base: Restructuring Scenarios and their Implications*. Strategic Studies Institute. United States Army War College. April 2005.
- GIL, Javier A. *Public Goods and Territory: The role of EADS in the Construction of Europe*. Universidad Autónoma de Madrid. Dostupné z <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/167.pdf> Otevřeno 10.5.2012.

HAAS, Ears. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-57*. Stanford: Stanford University Press, 1958. 552 s. ISBN 0268043477.

HARTLEY, Keith, SANDLER, Tood. *The Political Economy of NATO: Past, Present, and into the 21st century*. Cambridge: Cambridge University Press 1999. 292 s. ISBN 052163093, s. 124.

HELLMANN, Gunter, WOLF, Reinhard. Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO. *Security Studies*, 1993, vol. 3, No. 1 (Autumn 1993), pp. 3-43.

IVÁNEK, Ladislav. Ekonomické aspekty konverze české (československé) zbrojní výroby. *Obrana a strategie*, roč. 2002, č. 1. str. 133-37.

JANKOWSKI, Dominik: *For EU Defence Weimar Triangle not Enough*. *World Politics Review*, 3 March 2011. Dostupné z: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/8071/for-eu-defense-weimar-triangle-not-enough> Otevřeno 20.7.2012.

JUPILLE, Joseph, CAPORASO, James A. Institutionalism and the European Union: Beyond International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, No. 2, 1999, pp. 429-44.

KEOHANE, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984, 283 s. ISBN 1-400809-754.

KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston. Little, Brown 1977, 273 s.

KEOHANE, Robert O., NYE, Joseph S. Transnational Relations and World Politics. *International Organization*. Vol. 25, No. 3, (Summer 1971), pp. 329-349.

KISSINGER, Henry. *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the problems of peace, 1812-22*. Boston: Houghton Mifflin, 1957, 354s. ISBN 0395172292.

KOLÍN, Vilém. Evropská obranná agentura v šesti letech, *Obrana a strategie*. Roč. 2010, č. 1. Dostupné z: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2010/clanky/evropska-obranna-agentura-v-sesti-letech.html> Otevřeno 23.5.2012.

KOLÍN, Vilém. Proč Česká republika potřebuje strategii obranné průmyslové základny? *Obrana a strategie*. 2012, roč. 12. č. 1., s. 63-72. <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2012/volna-tribuna/proc-ceska-republika-potrebuje-strategii-obranne-prumyslove-zakladny.html> Otevřeno 12.7.2012.

KRAUSE, Keith, WILLIAMS, Michael, Charles. *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. University of Minnesota Press, 1997, 379 s. ISBN 0816628564.

LABS, Eric J. Do Weak States Bandwagoning? *Security Studies*, 1992, vol. 1, No. 3 (Autumn 1992), pp. 383-416.

JONES, Ben. *Franco-British military cooperation: a new engine for European defence?* Paris, Institute for Security Studies. Occasional Paper no.88, February 2011.

LINDLEY-FRENCH, Julian. *Britain and France: A Dialogue of Decline? Anglo-French Defence Co-operation and Implications for the European and Euro-Atlantic Security and Defence Relationships*. London: Chattham House International Security Programme Working Paper: ISP PP2010/02, 2010.

MARKOWSKI, Stefan, HALL, Peter (eds.) Perspectives on International Defence Procurement. *Defence and Peace Economics*. Special Issue, 9, pp. 1-170.

MEARSHEIMER, John J. The False Promise of International Institutions. *International Security*, 1994-1995, vol. 19, No. 3 (Winter 1994-1995), pp. 5-49.

MEARSHEIMER, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton, 2003. 576 s. ISBN 039332396X.

MILLS, C. Wright. *The Power of Elite*. New York: Oxford University Press 1956.

MITRANY, David. *A Working Peace System: An Argument for a Functional Development of International Organization*. London: Oxford University Press, 1944, 60 s.

MORAVCSIK, Andrew. Preferences of Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 31, no. 4, December 1993. pp. 473-524.

MORAVCSIK, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. New York: Cornell University Press, 1998, 514 s. ISBN 0801485096.

MORGENNTHAU, Hans, THOMPSON, Kenneth T. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: A.A.Knopf, 1985, 688 s., ISBN 0394541014.

MOUSSIS, Nicholas. *Access to European Union: law, economics, policies*. 12. vydání. Rixensart : European Study Services, 2003. 564 s. ISBN 2-930119-33-0.

NORRIS, David A. *Neorealism and the European Union: Balance of Power in the Post-cold War Era*. Dean: Collage of Arts and Science, 2002, 207 s.

NORRIS, Robert. *United States Nuclear Weapons Deployments Abroad 1950-1957*. Natural Resources Defence Council. Carnegie Edowment for International Peace. Washington DC. 1999. dostupné z: <http://www.archives.gov/pidb/meetings/norris-addendum.pdf> Otevřeno 11.3.2012.

PINDER, John. European Community and National-State: A Case for a Neo-Federalism. *International Affairs*. 1985-1986, vol. 62, no. 1, (winter 1985-86), pp. 41-54.

REVES, Emery. *The Anatomy of Peace*. Biblio Bazaar, 2011. 310 s. ISBN 1175374954.

RUTTEN, Maartje. From St.Malo to Nice. European Defence: Core Documents. Paris. Chaillot Paper No 47., Institute for Security Studies Western European Union. May 200. Dostupné z <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp047e.pdf> (otevřeno 12.5.2012).

SEIDELMANN, Reimund. *Problems and Prospects of Common Foreign and Security Policy (CFSP) and European Defence and Security Policy (ESDP): A German View*. Center for German and European Studies, Universita Tokio, Komaba. Dostupné z http://www.desk.c.u-tokyo.ac.jp/download/es_1_Seidelmann.pdf Otevřeno 5.3.2012.

SCHMITT, Burckard. *Toward a European Defence Equipment Market*. Paris: Institute for Security Studies, 2005.

SCHUMMAN, Maurice. France and Germany in the New Europe. *Foreign Affairs*. 1962, Vol. 41, No. 1, pp. 66-77.

SLIJPER, Frank. *The Emerging EU Military-Industrial Complex: Arms Industry lobbying in Brussels*. Amsterdam, Transnational Institut, 2005. Dostupné z: <http://www.tni.org/sites/www.tni.org/archives/reports/militarism/eumilitary.pdf> Otevřeno 30.3.2012.

SMITH, Simon. *EU-NATO Cooperation: A Case of Institutional Fatigue*. UACES Annual Conference at the University of Bath., 29-30 April 2010. Dostupné z: <http://www.ecprnet.eu/databases/conferences/papers/374.pdf> Otevřeno 2.5.2012.

STRÁTECKÝ, Vit. Rozvoj Evropského trhu s obranným materiálem na okraji českého zájmu. In. STRÁTECKÝ, Vit a kol. (ed.). *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. ISBN 978-80-86506-93-7. 237s.

WALTZ, Kenneth N. Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 2000, vol. 25, No. 1 (Summer 2000), pp. 5-41., p. 45.

WALTZ, Kenneth N. The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 1993, vol. 18, No. 2 (Autumn 1993), pp. 44-79., p. 45.

WALTZ, Kenneth N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979, 271 s. ISBN 0075548526, s. 94.

WHITE, Brian. *Understanding European Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan, 2001, 208 s. ISBN 0333949897.

WOHLFORTH, William C. Realism in: REUS-SMIT, Christian, SNIDAL, Duncan, *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 131-149. ISBN 978-0-19-921932-2.

Ostatní zdroje

Airbus, Dostupné z <http://www.airbus.com/company/history/the-timeline/> Otevřeno 12.5.2012.

Annual Report 2011, Military level, NORDEFECO. Dostupné z: http://www.nordefco.org/sfiles/73/2/file/nordefco_ar_lo-res.pdf Otevřeno 25.7.2012.

Augusta Westland, Dostupné z <http://www.agustawestland.com/> Otevřeno 12.5.2012

BAE Systems, Dostupné z: http://www.baesystems.com/home?_afLoop=119223066417000 Otevřeno 12.5.2012.

Center for Security Studies, ETH Zurich zdroj: <http://www.sta.ethz.ch/Strategic-Trends-2012/The-strategic-weakening-of-debt-ridden-Europe> (3.7.2012)

EISENHOWER, Dwight D. *The Military-Industrial Complex Speech*. The Public Papers of the Presidents. 17 January 1961. Dostupné z <http://www.h-net.org/~hst306/documents/indust.html> Otevřeno 25.2.2012.

EADS, Dostupné z: <http://www.eads.com/eads/int/en.html> Otevřeno 12.5.2012.

European Round Table of Industrialists, Dostupné z <http://www.ert.eu/about#Origins> Otevřeno 23.2.2012.

European Round Table of Industrialists, ERT Highlights Dostupné z <http://ertdrupal.lin3.nucleus.be/system/files/uploads/2010%20October%20-%20ERT%20Highlights.pdf> Otevřeno 23.2.2012.

European – United States Defence Expenditure in 2006, European Defence Agenda, 21 December 2007, Dostupné z: http://www.eda.europa.eu/publications/07-12-21/European_-_United_States_Defence_Expenditure_in_2006 Otevřeno 23.5.2012.

Eurofighter Typhoon. Dostupné z: <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/consortium-structure.html> Otevřeno 12.5.2012.

Letter of Intent Between 6 Defence Ministres on Measures to facilitate the Restructuring of the European Defence Industry. London, 6 July 1998. Dostupné z: <http://www.grip.org/bdg/g1015.html> Otevřeno 12.5.2012.

Military-Industrial Complex. Viz. více – Dostupné z <http://www.militaryindustrialcomplex.com/what-is-the-military-industrial-complex.asp> Otevřeno 5.2.2012.

OCCAR. Dostupné z: <http://www.occar-ea.org/185> Otevřeno 12.5.2012.

Overview of Missions and Operations Of the European Union July 2012, European External Action Service. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en> Otevřeno 20.7.2012b

SPINELLI, Altiero. *The Manifesto of Ventotete -The Inspirator of the Unity of Europe*. Dostupné z http://www.altierospinelli.org/manifesto/manifesto_en.html Otevřeno 20.3.2012.

Thales, Dostupné z: <http://www.thalesgroup.com/> Otevřeno 12.5.2012.

The Major Projects Report 2010, Ministry of Defence, National Audit Office. Dostupné z: http://www.nao.org.uk/publications/1011/major_projects_report_2010.aspx Otevřeno 20.7.2012.

The NORDEFECO Chod Guidance. Version 2.0.,NORDEFECO, 2 December 2011 Dostupné z: <http://www.nordefco.org/facts-abou/documents/> Otevřeno 25.7.2012.

US Army Field Manual 100-10 , Chapter : Power Projection. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/100-10-1/ch1.htm> Otevřeno 25.4.2012.

WEAO. Dostupné z: <http://www.weao.weu.int/site/frameset.htm>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Schválený projekt diplomové práce

Příloha č.1. - Schválení projekt diplomové práce

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií
Obor: Bezpečnostní studia

Projekt diplomové práce

**Politická ekonomie v evropské bezpečnosti:
Vliv industrialistů na formování ESDP**

Vypracoval: Bc. Lukáš Vacík

Vedoucí práce: PhDr. Vít Střítecký, M.Phil

Praha

2011

Ve své diplomové práci se chci zabývat vlivem industriálního sektoru na proces utváření evropské bezpečnosti, respektive Společné bezpečnostní a obranné politiky (CSDP). O vlivu industriálního sektoru na vytváření politik se v Evropské unii příliš nemluví, což se zdá být poměrně překvapivé, jelikož např. v USA je téma vojensko-průmyslového sektoru a jeho vlivu na zdejší politickou scénu velmi běžnou skutečností (Guay, 2005) nebo (Gordon, 2002).

Má diplomová práce připomene historické pokusy o založení společného trhu v oblasti obranného materiálu, ale nejprve se zaměří na období 90. let před založením vlastní ESDP. Období 90. let je klíčové pro následné formování společných evropských postojů na poli obrany a bezpečnosti. Především od roku 1992 a ustavení Peterberských cílů, přes Berlínské dohody až vyrovnání vztahů s NATO známé jako Dohoda Berlin plus. Stěžejní se stává konec období 90. let, kdy je již jasně patrná politická snaha klíčových členských zemí EU o společnou integraci v bezpečnostně-obranných záležitostech, zejména na summitech v St. Malo a Helsinkách. Následně pak zmapují procesy probíhající těsně na počátku nové dekády s již velmi konkrétně se vyvíjejícími iniciativy, které stály u zrodu Evropské obranné agentury (European Defence Agency-EDA), jakožto poměrně nové součásti CSDP. Jelikož je však samotná Evropská obranná agentura velmi komplexním a širokým tématem, chtěl bych se konkrétně zaměřit na oblast Evropského zbrojního trhu (European Defence Equipment Market-EDEM) a následnou možnost propojení evropského zbrojního trhu s industriálním prostředím zbrojního průmyslu v Evropské unii. Jedna z klíčových aktivit Evropské obranné agentury, od svého založení v roce 2004, je právě působení a reforma na evropském zbrojním trhu, kde je EDA unikátním aktérem svého druhu. Aktivity EDA primárně vychází z iniciativ Evropské komise (nadmárodní paradigma), avšak konkrétní pravomoci nejsou zcela jasně definovány a dále se střetávají s mezivládním integračním paradigmatem především v podobě snahy o vytvoření společného trhu jednotlivých členských států.

Mojí motivací pro výběr tohoto tématu je skutečnost, že právě téma industriálního sektoru v evropské bezpečnosti, potažmo bezpečnosti EU, není v současnosti v České republice a také na evropské akademické úrovni nikterak zastoupeno a obsaženo, a proto se budu snažit svojí prací efektivně přispět k podrobnějšímu zpracování zkoumané problematiky. Právě v absenci identického

výzkumu této problematiky shledávám unikátnost mnou navržené diplomové práce. Tato problematika absentuje také na evropské úrovni, kde je takový výzkum do značné míry opomíjen, na rozdíl od Spojených států.

Cílem mé diplomové práce bude identifikovat a následně se detailně zaměřit na vliv industriálního sektoru na evropskou integraci v bezpečnostní a obranné rovině, konkrétně na rozhodování o ESDP/CSDP a následné realizaci EDEMu. Ve své diplomové práci si budu pokládat následující výzkumnou otázku: *„Jaký konkrétní vliv má industriální sektor na vytváření politik v oblasti rovin společných bezpečnostních politik a následného formování ESDP/CSDP a z toho vycházejícího EDEMu?“*

Konceptualizace zpracování tématu bude následující:

Z podstaty bude práce hledat inspiraci v přístupech liberální politické ekonomie, zejména z přístupů "evropských industrialistů" (European Roundtable of Industrialists), které se téměř neobjevují v druhém pilíři EU. Proto se v konceptuální debatě práce zaměří na částečně analogické období vytváření vnitřního trhu, jehož reflexe nabízí i perspektivu industriálních aktérů evropské integrace především v 90. letech.

Má diplomová práce bude případová instrumentální kauzální studie, která bude kombinovat metody jak kvalitativní, tak kvantitativní metodologie. Cílem bude vymezit potencionálně kauzální rámec dané problematiky.

V první fázi svého výzkumu budu především vytvářet obraz o dané situaci v možnostech vlivu industriálního sektoru na bezpečnostně-obranné rovině evropské integrace-především tedy hodlám bádát v primárních i sekundárních odborných zdrojích, do jaké míry je daná problematika zpracována. Již nyní, z velmi předběžného a letného studia dané problematiky, však předpokládám spíše absenci těchto zdrojů a očekávám tedy, že bude nutné analyzovat veliké množství pramenů a odkazů, které budou mnou zkoumanou problematiku obsahovat nepřímo. Proto tedy bude pro můj výzkum nejdůležitější osobně se setkat s osobami, které se danému tématu věnují a uskutečnit s nimi sérii rozhovorů, kdy pomocí setu vytvořených otázek se budu hledat mnou navrženou propojenost industriálního sektoru s bezpečnostně-obrannou politikou EU. Předpokládám, že budu nutné hovořit nejen s vědeckými pracovníky ze

zkoumaného oboru, ale především se zástupci politické reprezentaci, s úředníky na národní i evropské úrovni a zejména se zástupci zbrojařských společností a konsorcií. Valná většina z nich působí v evropských institucích v Bruselu, zejména v Evropské Radě, Radě Evropské unie, Evropské komisi, Evropském parlamentu, na Stálém zastoupení ČR při EU, Stálé misi ČR při NATO, mnohých bruselských institucí (vládní i nevládní). K tomu využiji svoji pracovní stáž v Evropském parlamentu v daném období, kdy bude můj výzkum probíhat. Proto tedy výzkum začne nejdříve sběrem empirických dat.

Teprve následně na základě získaných dat se budu snažit v druhé fázi svého výzkumu konceptualizovat danou problematiku, především za pomoci kategorií politické ekonomie evropské integrace. Zde bude také nutné zahrnout funkcionalistické východisko evropského integračního paradigmatu, především v podobě spolupráce na industriální úrovni. Avšak předpokládám, že zde nebude možné aplikovat tradiční princip spill-over, jelikož se budu snažit odhalit přeliv působnosti evropských industrialistů z ekonomické roviny, kde začíná, do roviny především politického rozhodování.

Jsem si vědom skutečnosti, že dle mnou navrženého postupu, budu muset velmi detailně spojovat mnohé skutečnosti spolu na první pohled nesouvisející a k mnohým informacím se dostávat nepřímo-často na základě osobního rozhovoru s danou osobou či odkazem na konkrétní literaturu, ale jsem přesvědčen, že se mi podaří prokázat platnost mé hypotézy a identifikovat přímou souvislost a uplatnění vlivu zbrojařských konsorcií na proces utváření evropských bezpečnostních a obranných politik.

Osnova práce

1. Úvod
2. Kontext II. pilíře EU po Maastrichtské smlouvě
 - a. vývoj utváření bezpečnostních a obranných politik
 - b. vývoj bezpečnostní a obranných procesů v 90. letech vyústující do klíčové deklarace v St. Malo
3. Globální národní trendy ve zbrojním průmyslu
 - a. přeměna zbrojního průmyslu ve světě po pádu bipolárního uspořádání
 - b. možná inspirace pro Evropu u podoby zbrojního průmyslu v USA
 - c. vznik konsorcií a společné obranné akvizice na evropské úrovni
 - d. možná inspirace pro EU z národních rovin členských států
4. Politická ekonomie - Industriální sektor
 - a. inspirace ve vývoji vnitřního trhu na konci 80. let a počátku 90. let
 - b. možné konkrétní zájmy zbrojařských společností a konsorcií na vývoj bezpečnostních a obranných politik EU
 - c. možné konkrétní ovlivnění industriálního sektoru na konečnou podobu a formování bezpečnostních politik EU
5. Evropská obranná agentura
 - a. Evropská obranná agentura (EDA), jakožto výsledek společných zájmů členských zemí v oblasti obraných a bezpečnostních politik
 - b. Společných trh v oblasti zbrojního materiálu (EDEM)
6. Závěr

Seznam literatury

Obecné zdroje

- Fučík, Josef, Evropská Unie jde do zbraně. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č. 10, s. 29-32.
- Fučík, Josef, Možnosti a limity využití dat o rozpočtových výdajích na obranu při analýze obraného potenciálu státu a ve strategickém plánování. In: *Bezpečnostní politika České republiky- výzvy a problémy*. říjen 2004, (Praha: Ministerstvo obrany ČR), s. 222-235.
- Fučík, Josef, Průmyslová základna obrany ČR, její současný potenciál pro vyzbrojování vlastních sil, vývoz a účast v mezinárodní zbrojní kooperaci. In: *Bezpečnostní politika České republiky- výzvy a problémy*. říjen 2004, (Praha: Ministerstvo obrany ČR), s. 203-221.
- Fučík, Josef, Zbrojní průmysl v transatlantickém prostoru-spolupráce, nebo soutěžení? In: Balabán, Miloš (ed.) *Bezpečnostní budoucnost České republiky- otázky, výzvy, problémy*. listopad 2005, (Praha: CESES), s. 89-108.
- Fučík, Josef, Změny ve vojenství a vyzbrojování v euroatlantickém prostoru. *Mezinárodní politika*. 2004, roč. 28, č. 12, s. 24-26.
- Khol, Radek, Bezpečnostní a obranná politika EU: ambice a realita na počátku roku 2003. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č. 3, s. 7-8.
- Kolín, Vilém, Evropská obranná agentura po třech letech. *Obrana a strategie*. 2007, č.2, s.73-85.
- Kolín, Vilém, Evropská obranná agentura v šesti letech. *Obrana a strategie*. 2010, č.1, s. 21-44.
- Štefěc, Jaroslav, Procházka, Josef, Velčovský, Vladimír, Ekonomické aspekty bezpečnosti. In: Balabán, Miloš (ed.) *Bezpečnostní budoucnost České republiky- otázky, výzvy, problémy*. listopad 2005, (Praha: CESES), s. 166-202. "

- Talani, Leila Simona (2004) European Political Economy: Political Science Perspectives (Hampshire: Ashgate Pub Ltd.)
- Van Apeldoorn, Bastiaan (2002) Transnational Capitalism and the Struggle over European Integration (London: Routledge)

Prameny a ostatní zdroje

- An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs, 3 October 2006 (Brussels: EDA)
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/91135.pdf (stabilní)
- Beating the Crisis: A Charter for Europe's Industrial Future-An Action Plan from Europe's Senior Industrialists. December 1993 (Brussels: ERT)
<http://www.ert.be/doc/0129.pdf> (stabilní)
- Bojnec, Štefan, European Armaments Co-operation Strategy. (Brussels: EDA)
http://www.eda.europa.eu/Libraries/Documents/EDA_European_Armaments_Co-operation_Strategy_1.sflb.ashx (stabilní)
- Bojnec, Štefan, European Defence Technological and Industrial Base: Macro and Micro Economic Evidence, (Slovenia: University of Primorska)
<http://oliver.efri.hr/~euconf/2009/docs/Session3/5%20Bojnec%20defence.pdf> (stabilní)
- Brzoska, Michael, The Protection of the European Defence Technological and Industrial Base, October 2007 (Brussels: European Parliament)
http://www.ifsh.de/pdf/aktuelles/ep_mb_rueind_text_pe381404en.pdf (stabilní)
- European Council: Recommendation 740 on the development of armament policy in Europe. 1 April 2004. http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2004/1852.php?PHPSESSID=f3137d60#P394_54885 (stabilní)

- Gordon, Adams (2002) Transatlantic Defence-Industrial Cooperation and American Policy (Brussels: IISS/CEPS European Security Forum)
- Gordon, Adams, Ashbourne, Alex, Boureau, Luc, Clark, Bruce, Crane, Cris, Grant, Charles, Hayward, Keith, Hitchens, Theresa, Laird, Robin, Verret, Denis, von Hennenberg, Stephan (1999) Europe's Defence Industry: a Transatlantic Future? (London: Centre for European Reform)
- Grevi, Giovanni, Keohane, Daniel eds. (2009) ESDP: The First 10 Years 1999-2009 (Paris: European Union Institute for Security Studies)
http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (dostupné)
- Guay, R. Terrence (2005) Transatlantic Defence Industrial Base: Restructuring Scenarios and their Implications (Carlisle: Strategic Studies Institut)
- Changing Scales: a Review Prepared for the Roundtable of European Industrialists. June 1985 (Roundtable Secretariat: Paris)
<http://www.ert.be/doc/0056.pdf> (stabilní)
- Memorandum to the EU Commissioner E. Davignon before the EEC summit meeting at Stuttgart on 17-19 June 1985. <http://www.ert.be/doc/0055.pdf> (stabilní)
- Solana, Javier, European Defence Technological and Industrial Base, Key-note speech, 1 February 2007 (Brussels: EDA) http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_6733_en.htm (stabilní)
- Solana, Javier, Future Trends from the Capability Development Plan. 8 July 2008, (Brussels: EDA)
http://www.eda.europa.eu/Libraries/Documents/Brochure_CDP.sflb.ashx (stabilní)